

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta
Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Beatrice Puchingerová

Životní cesta mladých dospělých po odchodu z dětského
domova

The path of life of young adults after leaving children's home

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci s názvem „Životní cesta mladých dospělých po odchodu z dětského domova“ jsem napsala samostatně a výhradně s použitím pramenů, které uvádím v příloženém seznamu.

V Praze dne 11. 5. 2014

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Olze Havránkové za její podporu, vstřícnost a čas, který mi při vedení této diplomové práce věnovala.

Anotace

Diplomová práce na téma „Životní cesta mladých dospělých po odchodu z dětského domova“ se zabývá okruhem problémů mladých lidí, kteří prožili alespoň část svého dětství v některém ze zařízení ústavní výchovy a nyní se nacházejí na prahu nového, neústavního života.

Teoretická část této diplomové práce je zaměřena na popis zařízení ústavní výchovy, dále podrobně pojednává o různých psychosociálních potřebách mladých lidí. Rovněž se zaměřuje na negativní okolnosti, které ovlivňují začlenění „ústavních“ dětí do většinové společnosti.

Praktická část je zaměřena na zmapování životních startů mladých lidí z dětských domovů. Za pomoci polostrukturovaných rozhovorů zjišťuje zkušenosti a prožitky lidí, kteří vyrůstali v dětských domovech, s přechodem do reálného světa.

Celá práce poukazuje na problémy lidí vyrůstající mimo vlastní rodinu a klade důraz na vhodné začlenění do společnosti.

Klíčová slova

Ústavní výchova, psychosociální potřeby, problémy mladých lidí, integrace do společnosti.

Annotation

The thesis on topic „The path of life of young adults after leaving children’s home” deals with problems encountered by young people, who spent at least a part of their childhood in some form of institutional, as they now stand at the door-steps of their new, less structured life.

The theoretical part of this thesis is oriented toward a description of the system of institutional upbringing, followed by detailing the various psychosocial needs of young people. Attention is also given to negative circumstances effecting the incorporation of such „institutional” children into a general population.

The Practical part is concerned with monitoring and description of the new life beginnings undertaken by these young individuals from children’s homes. With the help of semi-structured interviews, finding out the experiences and feelings of people, who were growing up in children’s homes and their transition to the real world.

This whole thesis is pointing out problems of people who are growing up outside of their nuclear family. Emphasis is put on their suitable incorporation into society

Keywords

Institutional care, psychosocial needs, problems of young people, integration into society.

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. Systém ústavní péče v České republice.....	10
1.1 Kojenecká zařízení	12
1.2 Diagnostické ústavy.....	13
1.3 Dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy .	14
2. Cesta k samostatnému životu – eventuality přichystání mladého dospělého na neústavní život.....	18
2.1 Potřeby (nejen) mladých lidí žijících v dětských domovech	19
2.2 Možnosti praktické přípravy na neústavní život.....	25
2.3 Materiální pomoc při vstupu do samostatného života	29
3. Okolnosti ovlivňující začlenění mladých dospělých z dětských domovů do společnosti	31
3.1 Chybějící rodina.....	31
3.2 Nevyhovující socializace	34
3.3 Psychická deprivace dítěte	36
3.4 Hospitalismus.....	38
3.5 Romská etnická příslušnost	39
3.6 Genetické předpoklady.....	41
4. Závažné společenské problémy mladých dospělých z dětských domovů.....	44
4.1 Bezdomovectví	44
4.2 Prostituce	45
4.3 Kriminální činnost dospívajících	47
5. Domy na půl cesty	50

KVALITATIVNÍ VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA ŽIVOTNÍ CESTY MLADÝCH DOSPĚLÝCH PO ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA	56
6. Projekt výzkumu	57
6.1 Cíle výzkumu	57
6.2 Formulace výzkumných otázek (oblastí)	57
6.3 Popis metodologického rámce výzkumu.....	58
6.3.1 Obecný metodologický rámec výzkumu.....	58
6.3.2 Výzkumný soubor.....	58
6.3.3 Metody zpracování a analýzy dat.....	59
6.3.4 Výstupy z výzkumu	61
6.4 Časový harmonogram výzkumu	61
7. Kvalitativní šetření jako takové.....	62
7.1 Představení výzkumného souboru a výstupy z rozhovorů	64
7.1.1 Pavla	64
7.1.2 Roman	68
7.1.3 Jaroslav	71
7.1.4 Tomáš	74
7.1.5 Radek.....	77
7.1.6 Jana.....	80
7.1.7 Sandra	84
7.1.8 Simona.....	87
7.1.9 Anna	90
7.1.10 Lukáš.....	93
8. Shrnutí výzkumu	97
Závěr.....	100
Zdroje	102
Literatura.....	102
Internetové a elektronické	106
Legislativní ustanovení.....	108

Úvod

Naše relativně malá republika je na úrovni evropského společenství stále velmi kritizována za velký počet dětí, které jsou umisťovány do zařízení ústavní a ochranné výchovy. Ač je všeobecně známo, že sebelepší péče v zařízení ústavní výchovy se nemůže zdaleka rovnat péči ve fungující rodině a to, ať jde o rodinu vlastní nebo „náhradní“, není u nás systém náhradní rodinné péče stále ještě dokonalým.

Období vstupu do samostatného života je svým způsobem náročné pro každého z nás. Ale mladí lidé, kteří vyrůstali v dětských domovech či výchovných ústavech, nenalézají podporu uvnitř své rodiny a k tomu jsou zatíženi velkou řadou negativních okolností, které mnohdy zapříčinila ústavní výchova, a které jejich životní start značně znepríjemňují. Často nejsou dostatečně socializováni, trpí psychickou deprivací či se u nich projevuje syndrom ústavní závislosti. Řada mladých dospělých se po odchodu ze zařízení ústavní výchovy potýká s problémy a situacemi, na které nejsou absolutně připraveni a vznikají jim tím další a další nepříjemnosti.

Cílem této práce je identifikovat základní psychosociální potřeby dospívajících a pokusit se popsat míru jejich možného naplňování v zařízeních ústavní výchovy. Dále zacílit na možnosti přípravy mladistvých na neústavní život a rovněž přiblížit faktory, které vstup do samostatného života ovlivňují. Vedle tohoto je cílem snaha o zmapování životní cesty mladých dospělých poté, co opustili dětský domov, se zaměřením na socializaci a na vlastní prožívání obtížných životních situací.

Teoretická část

1. Systém ústavní péče v České republice

„Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde můžeme volit – zpravidla dočasně – některé kolektivní výchovné zařízení. Klasickými modely s dlouholetou tradicí jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dále škála různých dětských domovů v resortu školství a konečně pro děti handicapované ústavy sociální péče v resortu sociálních věcí. Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.“ (Bubleová, Kovařík, 1999, str. 39).

Jak uvádí Matoušek (2003), ústavní péče je takovým druhem péče, která je poskytována klientům v ústavním zařízení profesionálními pracovníky. Ústavní péče má řadu podob. *„Od poskytování náhrady chybějícího domova či chybějícího a jinak nedostupného komplexu služeb až po represivní reakci společnosti na nepřijatelné způsoby chování.“* (Matoušek, 2003, str. 253). Ústavní péče obecně má mnoho stinných stránek, mezi něž lze zařadit značné ohrožení sociálním vyloučením, zneužití moci pracovníky ústavních zařízení, nebezpečí vzájemného působení klientů ve smyslu negativních vlivů a v neposlední řadě tzv. hospitalismus, jímž máme na mysli silnou adaptaci klienta na dlouhodobý pobyt v uměle vytvořeném prostředí ústavního zařízení (Matoušek, 2003). Hospitalismus tím pádem snižuje následnou schopnost adaptovat se na normální, neústavní život (Matoušek, 1999). Dalším úskalím je šikanování. *„Násilí se může stát pozitivně hodnoceným způsobem uplatnění moci. Největší autoritu pak mají nejagresivnější příslušníci personálu a nejbrutálnější chovanci.“* (Matoušek, 1999, str. 119). Matoušek (1999) v souvislosti tradiční péče

o děti hovoří o dalším riziku ústavní péče, a to o deprivacním syndromu. „Děti vychovávané ve větších skupinách, v nichž se na směny mění pečující osoby, jsou několikanásobně méně než v rodině podněcovány ze strany dospělého a mají také několikanásobně méně příležitostí samy dospělého upoutat svým projevem. Péče je redukována na krmení, přebalení, podání hračky; zcela chybí možnost rozvinutí dlouhých interakčních sekvencí, při nichž za normálních okolností kontakt matky s dítětem sílí a opadá za vzájemného zrcadlení nálad a soustřeďování pozornosti na sejný cíl.“ (Matoušek, 1999, str. 63, 64). „Deprivované ústavní děti působí při srovnání se svými vrstevníky vychovávanými v rodinách jako méně nadané, pomalejší, úzkostné a bojácné, zatížené mnoha druhy zlovyků, jejich vztahy k lidem jsou mělčí a přelétavější, i když příležitost ke kontaktu vyhledávají až nutkavě.“ (Matoušek, 1999, str. 65).

Ústavní výchova se řídí rodinným právem (z. č. 89/2012 Sb. občanský zákoník; Část druhá – rodinné právo) a zákonem o sociálně-právní ochraně dětí (z. č. 359/1999 Sb.). Ústavní výchovu navrhuje orgán sociálně-právní ochrany dětí a schvaluje její soud. Ústavní výchova se prosazuje tehdy, kdy rodina není schopna či ochotna o dítě patřičně pečovat a výchovu dítěte není možné zabezpečit jiným dostatečným způsobem. Ústavní výchovu může soud nařídit pouze nezletilému dítěti a lze ji prodloužit maximálně do data, kdy dovrší 19 let věku. Ústavní výchovu lze za předpokladu, že pominou příčiny, které vedly k jejímu nařízení, zrušit (Matoušek, 2003).

Důležitým pojmem je i *náhradní výchovná péče*. Pod tento výraz lze zahrnout všechny podoby náhrady rodiny u dětí, které nemají vlastní a účelné rodinné zázemí, tím máme na mysli kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny (včetně SOS dětských vesniček), osvojitelské

rodiny, svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osobě než rodičů a poručenství (Matoušek, 2003). Náhradní výchovná péče má tedy charakter ústavní a rodinný.

Pro potřeby této diplomové práce je zásadní prvně zmíněný, tedy ústavní typ náhradní výchovné péče.

1.1 Kojenecká zařízení

Kojenecká zařízení patří mezi základní zařízení ústavní výchovy a zajišťují náhradní výchovnou péči především dětem od narození až do tří let věku, které nemají možnost zahájit svou životní cestu ve fungující rodině. Jak ve své zprávě uvádí Veřejný ochránce práv (2013a) je stav v kojeneckých zařízeních velice pestrý; 30 kojeneckých zařízení mělo různé zřizovatele (nejčastějšími zřizovateli jsou kraje), kapacitu i označení. *„Dvacet organizací již není pouze zdravotnickým zařízením, ale rovněž zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc v režimu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Do původně zdravotnického charakteru kojeneckých zařízení tak přibyl aspekt sociálně-právní ochrany dětí. Některá zařízení již všechna svá lůžka provozují v obou režimech, tedy jako kojenecké lůžko i jako lůžko zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“* (Veřejný ochránce práv, 2013a, str. 7).

Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování upravuje jen názvosloví, kojenecké ústavy se od nabytí účinnosti tohoto zákona změnilly na dětské domovy pro děti do tří let věku. Dále tento zákon stanovuje, že dětské domovy pro děti do tří let věku jsou určeny pro děti zanedbávané, týrané a zneužívané, dále pro děti zdravotně postižené či pro ty, které jsou ohroženy nevhodným sociálním prostředím. Dětský domov pro děti do tří let věku může

poskytnout ubytovací služby i těhotným ženám, které jsou z důvodu nepříznivé životní situace ohroženy na zdraví.

Dalším důležitým právním ukotvením kojeneckých zařízení je zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Podstatným právním dokumentem je rovněž zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník a jeho druhá část týkající se rodinného práva, především pak části o pěstounství a osvojení. Podstatným, však jen doporučujícím dokumentem k činnosti kojeneckých zařízení je metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví České republiky č. 24039/2005.

Dle zprávy Veřejného ochránce práv (2013a) jsou nejčastějšími důvody pro umístění dítěte do kojeneckého zařízení nezájem rodičů, výskyt alkoholu či drog u rodičů, neschopnost rodičů pečovat o dítě a sociálně-ekonomické důvody.

1.2 Diagnostické ústavy

Dle zákona 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (dále jen zákon o ústavní výchově) je diagnostický ústav zařízením, které přijímá děti s předběžným opatřením, nařízenou ústavní či ochrannou výchovou. Děti, které mají uloženou ochrannou výchovu, dále umísťuje do dětských domovů se školou či výchovných ústavů. Dle Matouška (2003) může i rodič či jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte požádat o umístění dítěte do diagnostického ústavu. Dítě může být do diagnostického ústavu umístěno zpravidla na dobu maximálně 8 týdnů (z. č. 109/2002 Sb.).

Hlavní úkoly diagnostických ústavů upravuje zákon o ústavní výchově. Hlavní funkcí je diagnostika dítěte především v oblasti *vzdělávací*, kde se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností

a stanovují se zde specifické vzdělávací potřeby, dále v oblasti *terapeutické*, která má za cíl napravit poruchy dítěte v jeho chování a sociálních vztazích a v neposlední řadě v oblasti *výchovně-sociální*, která je zacílena na rodinnou situaci a na osobnost dítěte. Na základě výsledků diagnostiky zpracovává diagnostický ústav komplexní zprávu a navrhuje tak nejvhodnější možnost péče o dítě. Rovněž informuje orgán sociálně právní ochrany dětí o dětech vhodných ke svěřeni do pěstounské péče či k osvojení (§ 5, z. č. 109/2002 Sb.). Zákon o ústavní výchově rovněž stanovuje základní organizační jednotku diagnostických ústavů, kterou je výchovná skupina čítající 4 až 8 dětí a dále určuje maximálně 6 výchovných skupin v jednom zařízení.

Veřejný ochránce práv (2013b) rozděluje diagnostické ústavy na dva typy, na *dětský diagnostický ústav*, který je určen pro děti, které ještě nemají dokončenou povinnou školní docházku a na *diagnostický ústav pro mládež*, který je určen pro děti s dokončenou povinnou školní docházkou. Veřejný ochránce práv ve své zprávě (2013b) zmiňuje nejčastější důvody pro umístování dětí do diagnostických ústavů; mezi nejčastější patří výchovné problémy, poruchy chování, problémy ve škole a neschopnost rodičů. U dětí s dokončenou povinnou školní docházkou dále dominují návykové látky, trestná činnost a útěky.

Diagnostické ústavy spadají do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

1.3 Dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy

Tato zařízení jsou určena především dětem, které nemají možnost vyrůstat ve fungující rodině a to z různých důvodů. Matoušek (2003) v této souvislosti hovoří o tzv. sociálních sirotcích, tedy o dětech, které rodinu mají, ale ta není schopna či ochotna náležitě pečovat o jejich

všestranné potřeby. Ze statistické ročenky školství 2012/2013 jasně vyplývá, že úplných sirotků je pouze 41 z celkových 6.941 dětí a mladistvých umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou jsou v České republice umisťovány do tzv. školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, která spadají do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Mezi dětským domovem, dětským domovem se školou a výchovným ústavem je zásadní rozdíl. Zatímco dětské domovy pečují o děti bez závažné poruchy chování s nařízenou ústavní výchovou, dětské domovy se školou a výchovné ústavy zajišťují péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo o děti s uloženou ochrannou výchovou. V dětských domovech a v dětských domovech se školou jsou základními organizačními jednotkami rodinné skupiny, zatímco ve výchovných ústavech to jsou výchovné skupiny. Ve všech případech je dle zákona o ústavní výchově stanoven stejný počet dětí v jedné skupině, tedy maximálně 8 dětí, a stejný maximální počet na jedno zařízení je 6 skupin (rodinných či výchovných dle typu zařízení).

Druhým značným rozdílem mezi těmito třemi zařízeními je věkové rozpětí umisťovaných dětí. Dětský domov je určen pro děti od 3 do 18 let a mladý dospělý má možnost zde setrvat i déle, ale to za předpokladu, že i nadále studuje a připravuje se tak na výkon budoucího povolání. Do dětského domova se školou jsou zpravidla umisťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud i po ukončení povinné školní docházky trvají závažné poruchy chování, pro které nemůže dítě navštěvovat střední školu mimo zařízení je umístěno do výchovného ústavu (§13, §14 z. č. 109/2002 Sb.).

Všechna tato tři zařízení plní především výchovné, vzdělávací a sociální funkce.

Ze zprávy Veřejného ochránce práv (2011) vyplývají nejčastější důvody pro nařízení ústavní výchovy, je však důležité podotknout, že pro její nařízení není jen jeden důvod, ale zpravidla se jedná o kombinaci několika z nich. Zpráva ze systematických návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (Veřejný ochránce práv, 2011) uvádí jako nejčastější důvody pro umístění dítěte výchovné problémy, sociální důvody, neschopnost rodičů o dítě pečovat a nedostatečnou péči či její zanedbávání. *„U výchovných problémů dětí je obvykle primární problém to, že rodiče nezvládají výchovu, dítě nerespektuje výchovnou autoritu. K nerespektování rodičů se přidávají úteký z domova, případně potulování s nevhodnou partou. Jako výchovný problém bylo posuzováno i vulgární či drzé chování a vyjadřování, nevhodné chování ve škole. Výchovné problémy se velmi často vyskytují spolu se záškoláctvím, které je obvykle spojeno se špatnou prací ve vyučování, nepřipraveností. Častá je taky kombinace těchto důvodů s drobnými krádeže, např. menších částek peněz doma nebo ve škole, krádežemi mobilních telefonů spolužákům. Výchovné problémy jsou dále často spojeny s pitím alkoholu, kouřením cigaret, užíváním jiných drog. Z jiných užívaných drog je nejvíce zastoupená marihuana, méně často pervitin. Dále byly výchovné problémy často spojené s agresivním chováním dítěte a jinými poruchami chování.“* (Veřejný ochránce práv, 2011, str. 41-42). Mezi nejčastější sociální důvody patří nevhodná bytová situace a finanční problémy. Sociální důvody bývají rovněž spojeny s dalšími, nejčastěji s výchovnými problémy, zanedbáním péče a záškoláctvím. (Veřejný ochránce práv, 2011). *„Nedostatečná péče se projevovala např. nedostatečnou stravou, kdy v extrémních případech děti zebrały o jídlo, nedostatečnou hygienou někdy v kombinaci s tím, že dítěti chybí hygienické návyky, špinavým oblečením, případně děti neměły zajištěno dostatečně teplé oblečení, trpěły citovou deprivací, rodiče zanedbali zdravotní stav dítěte. Soudy považují za projev nedostatečné péče*

i zavšivení dětí, často v kombinaci s nevhodnými bytovými podmínkami, méně často se objevuje svrab.“ (Veřejný ochránce práv, 2011, str. 43). Dalším závažným důvodem pro nařízení ústavní výchovy je nezáměr o dítě ze strany rodiny či absence rodinného zázemí. „Rodič byl např. mrtvý, případně dlouhodobě pobýval v zahraničí a o dítě nejevilo zájem, často byl jeden rodič ve vězení a druhý neznámého pobytu, případně byl rodič dlouhodobě nemocný. Nezáměr o dítě se projevoval dále odložením dítěte u známých či příbuzných. Méně často se rodič staral o další děti a výchovu všech nezvládl.“ (Veřejný ochránce práv, 2011, str. 43). Fyzické týrání a zneužívání je dle Veřejného ochránce práv (2011) na spodních příčkách pomyslného žebříčku nejčastějších důvodů pro umístování dětí do zařízení ústavní výchovy.

2. Cesta k samostatnému životu – eventuality přichystání mladého dospělého na neústavní život

Přechod k samostatnému životu není jednoduchý ani pro mladé dospělé, kteří opouštějí svou více či méně fungující rodinu, natož jak obtížné to je pro mladé, kteří opouštějí bránu zařízení ústavní výchovy, bránu své jistoty, bránu svého světa. Za hranicemi ústavního zařízení na ně čeká svět, kde se již budou muset spolehnout jen sami na sebe. Nebude tak jednoduché se obrátit na někoho, kdo pomůže vyřešit problém, kdo zajistí večeři a poskytne materiální zázemí. Odchodem z dětského domova jim skončí poskytování služeb *all inclusive* ze strany zařízení, které doposud zajišťovalo téměř vše, co mladý dospělý potřeboval.

„Děti vychovávané v ústavní péči často dosahují nízké úrovně školního vzdělání, mají sníženou schopnost sociální integrace, mají potíže v navazování vztahů, jsou výrazně více ohroženy sociálně-patologickými vlivy než děti vychovávané v kvalitní rodině. Ústavní výchova limituje rozvoj pozitivního vztahu dětí k práci. Všechny výše uvedené faktory často způsobují selhání mladého člověka po odchodu z ústavního zařízení. Mnozí končí v řadách dlouhodobě nezaměstnaných, nemohou si udržet bydlení a jsou svými osobními problémy strháváni ke společensky nežádoucím činnostem.“ (Gottwaldová, 2006, str. 2). Z toho vyplývá, že děti a mladí lidé vyrůstající v zařízeních ústavní výchovy potřebují značnou pozornost, nejen co se samotného odchodu týče. Je proto velmi důležité, aby děti vyrůstající v některém ze zařízení ústavní výchovy byly dlouhodobě a systematicky připravovány na vkročení do svého neústavního života. Hovořím o přípravě primárně ze stran dětských domovů, o podpoře mladých dospělých, kteří vyrůstali v dětských domovech, státem, ale rovněž i o přípravě na odchod za pomoci rozličných projektů, které bývají zpravidla realizovány nestátními subjekty, občanskými sdruženími.

V následujících částech této kapitoly se zaměříme především na tolik důležité potřeby, dále zacílíme na možnosti přípravy na odchod z dětského domova ze stran nestátních organizací a v neposlední řadě budou uvedeny možnosti podpory ze strany státu.

2.1 Potřeby (nejen) mladých lidí žijících v dětských domovech

Jak již z názvu kapitoly vyplývá, v následující části se budeme zabývat základními potřebami. Tyto potřeby mají svým způsobem všechny lidské bytosti, ale rozdíl mezi většinovou společností a dětmi a mladými dospělými z dětských domovů je v míře jejich naplňování či uspokojování. Většina lidí z fungujících rodin mívá základní potřeby více či méně naplňovány, ale děti v zařízeních ústavní výchovy mnohdy řadu z nich uspokojovány nemají.

Vágnerová (2004) kategorizuje základní lidské potřeby z pohledu vrozenosti na:

- vrozené biologické potřeby,
- psychické potřeby, které se utvářejí z vrozených dispozic,
- nevrozené psychosociální potřeby sekundárního charakteru.

Biologické potřeby lze nadále rozdělit na *potřebu obživy*, kde jde primárně o udržení biologického fungování člověka, tedy o zajištění jídla a pití. Dále do této kategorie patří *potřeba sebezáchovy*, kde je hlavním smyslem přežít, tudíž zapojit všechny mechanismy na obranu člověka. Neméně důležitá je *potřeba sexuální*, kde lze hovořit o cíli rozmnožování, sexuálního prožitku a uspokojení. Poslední biologickou potřebou je dle Vágnerové (2004) *potřeba péče o potomstvo*, s níž je úzce spojená potřeba citové vazby a seberealizace.

Jak již bylo uvedeno výše, nejsou psychické a psychosociální potřeby vrozené, ale staví na vrozeném základě. Vágnerová (2004) ve své publikaci obecně dělí tyto potřeby na:

- potřebu bezpečí,
- potřebu stimulace,
- potřebu poznání,
- potřebu sociálních kontaktů a potřebu někam patřit,
- potřebu seberealizace,
- potřebu smyslu vlastní existence.

Teorii potřeb je velké množství, jako například potřeba začlenění, uplatnění a prosazení se ve společnosti vyplývající z Adlerovy individuální psychologie, dále Franklova základní potřeba tužby po smyslu a Sullivanova základní potřeba uspokojení a bezpečí (Kratochvíl, 1970) či Frommova potřeba být něčeho součástí a potřeba poznání a porozumění (Vágnerová, 2004). Však pro účely této diplomové práce budou detailněji zmíněny dvě hlavní teorie. A to teorie potřeb a motivace Abrahama Maslowa, rovněž známá jako Maslowova pyramida potřeb a dále teorie základních potřeb dle Alberta Pessa.

Hierarchická teorie potřeb a motivace Alberta Maslowa

Obr. č. 1 Pyramida potřeb (Nakonečný, 1998)

„Maslow diferencoval lidské potřeby podle jejich vývojové závislosti, jeho teorie vychází z představy, že jednotlivé okruhy potřeb vytvářejí hierarchizovanou strukturu a že určité potřeby mají prioritu před ostatními. Podle této teorie musíme nejprve uspokojit základní fyziologické potřeby a teprve pak jsme otevřeni dalším.“ (Vágnerová, 2004, str. 175). V této teorii jde o to, že k uspokojení výše položených potřeb je zásadní mít naplněné předchozí potřeby, jak říká Nakonečný (1998, str. 469): „Obecně platí, že vývojově vyšší potřeby vystupují jako naléhavé motivy, až když jsou, alespoň do jisté míry, uspokojeny potřeby vývojově nižší.“ Jako vhodný příklad uvádí rovněž Nakonečný (1998, str. 468) následující: „...nebudeme toužit zdobit svůj dům nebo být dobře oblečení, když máme téměř stále prázdný žaludek, jsme ohrožováni blížící se katastrofou nebo když nás všichni nenávidí.“

Maslowovy jednotlivé potřeby:

- **Fyziologické potřeby** jsou nejvíce prioritní pro biologické fungování lidského organismu; vedle potřeby jídla a pití sem lze zahrnout i potřeby spánku, dýchání a dalších.
- **Potřeba bezpečí a jistoty** je „tendence vyhýbat se neznámým, neobvyklým, tj. potenciálně ohrožujícím podnětům.“ (Vágnerová, 2004, str. 175). Mezi potřeby bezpečí a jistoty lze k potřebě fyzického bezpečí zahrnout jistotu zdraví, rodiny a jistotu materiálního zabezpečení.
- **Potřeba lásky a sounáležitosti.** Zde nejde jen o projevy lásky jako takové, ale i o to někam patřit. Podstatná je potřeba začlenit se do společenství – potřeba přátelství, rodiny (Vágnerová, 2004).
- **Potřeba uznání a úcty.** „Člověk potřebuje být oceněn, tímto způsobem si potvrzuje vlastní hodnotu.“ (Vágnerová, 2004, str. 176).

- **Potřeba seberealizace.** „Maslow ji přesně nedefinuje, ale charakterizuje ji jako tendenci „být vším tím, čím člověk může být“, tj. potřebu realizovat svůj lidský potenciál, jehož podstatnou složkou je tvořivost, přičemž specifická forma této potřeby je interindividuálně velmi různá; může to být touha stát se ideální matkou nebo atletem, nebo touha vyjadřovat se uměleckou či vědeckou tvorbou. Uplatňují se zde kompetence, sebevyjádření a tvořivost, ale také touha po vědění a chápání i estetické cítění. Potřeba sebeaktualizace (seberealizace) vystupuje však u lidí se zajištěnou existencí a u lidí zdravých. Seberealizující se jedinci se vyznačují zvláštním psychologickým profilem: lépe vnímají realitu a mají rozvážnější vztahy vůči ní, jsou spíše optimisty, i když jsou často se skutečností nespokojeni a kritizují ji. Akceptují sebe sama i druhé lidi, jsou objektivnější, mají potřebu soukromí a autonomie, jsou aktivní a demokraticky založení, mají vyvinuté estetické cítění.“(Nakonečný, 1998, str. 469). Vágnerová (2004) ještě dodává, že potřeby seberealizace se nemusí vždy utvořit, tudíž na ni nedosáhne každý z nás.

Teorie základních potřeb dle Alberta Pessa

Základem této teorie potřeb je psychoterapeutická metoda Pessa Boyden psychomotorický systém (dále jen PBSP) manželů Alberta Pessa a Diany Boyden. „PBSP je založena na předpokladu, že každý lidský jedinec je již od svého prenatálního vývoje instinktivně vybaven určitým očekáváním. Očekáváním toho, co bytostně potřebuje ve světě najít. Lidský jedinec je sám o sobě aktivní a od okolí očekává, že na jeho aktivitu bude adekvátně reagovat. Trochu jinými slovy lze říci, že na akci očekává uspokojivou reakci, na otázku právě takovou odpověď, na pohyb žádoucí protipohyb. Součástí jeho genetické výbavy jsou tedy jakási ideální očekávání či ideální vnitřní obrazy toho, co ve světě potřebuje

najít. Nachází-li to, může se zdárně vyvíjet, realizovat, co je mu dáno a mít pocit, že život má smysl. Nenachází-li, zůstávají v něm očekávání frustrovaná. V životě se pak ztrácí, má pocity bezmoci, samoty, frustrace a nesmyslnosti. V PBSP se rozeznává 5 základních potřeb či „očekávání“ (Sírínek). Havránková (2008) říká, že uspokojení bazálních potřeb je velmi podstatné pro zdravý vývoj každého z nás. „Každá potřeba musí být nejprve uspokojována konkrétně, na úrovni tělového zážitku, potom v rovině symbolické a metaforické a nakonec je zvnitřněna a člověk si dovede nadále danou potřebu uspokojovat sám, z vlastních zdrojů. V náročných životních situacích se neuspokojená potřeba vynořuje a domáhá se dodatečného dosycování.“ (Havránková, 2008, str. 9).

Jednotlivé základní potřeby:

- **Potřeba místa.** Všichni potřebujeme mít na světě své místo a především mít jistotu, že pro nás ono místo existuje. Nejde čistě jen o prostor na žití, jako je vlastní postel, ale i o místo v něčím srdci. U dětí v ústavních zařízeních lze mnohdy vyzorovat nenaplněnou potřebu místa; v první řadě je to u dětí a mladistvých, kteří jsou často z nejrůznějších důvodů stěhováni a v druhé řadě zdaleka ne všechny děti nacházejí své místo v náručí někoho, komu na nich opravdu záleží.
- **Potřeba podpory.** Zde nejde jen o fyzickou podporu, ale především o podporu psychickou. Jde o to, aby byl člověk podporován v činnostech, ve kterých je dobrý (Havránková, 2008). U dětí vyrůstajících v zařízeních ústavní výchovy je podstatné, aby byly podporovány zejména ve vzdělání a ve smysluplném trávení volného času. Děti, které nejsou dostatečně podporovány, mohou trpět pocitem méněcennosti či nejistoty, což může vést ke snížení sebevědomí. Pokud nebyla jejich potřeba v dětství nasycována, mohou být v dospělosti

velmi obezřetní, jelikož byly celý svůj dosavadní život zvyklé spoléhat se pouze na sebe sama.

- **Potřeba ochrany, bezpečí.** U této potřeby jde primárně o pocit fyzického bezpečí. Člověk musí vědět, že je ochraňován. *„Získává-li člověk včas zkušenost, že je chráněn, pro jeho další život to znamená pocit bezpečí a schopnost žít aktivně, bez přehnaného pocitu ohrožení.“* (Siřínek). Na základě vlastních poznatků mohu říci, že děti vyrůstající v některém ze zařízení ústavní výchovy mají velmi často problém uvědomit si, co je bezpečné a co naopak nebezpečné.
- **Potřeba péče a výživy.** Siřínek říká, že nejde pouze o jídlo a něhu, ale i o dostatečné množství vztahů. Aby byla potřeba péče dostatečně naplňována, je k tomu ještě potřeba řada pozitivních podnětů, zájmu pozornosti, ale rovněž i předávání důležitých informací (Havránková, 2008). U dětí z dětských domovů, kterým se nedostává tolika pozornosti a péče hrozí, že si pozornost vynutí svým nepřiměřeným chováním, za což jsou pak mnohdy následně kárány ze strany *dospělých autorit*.
- **Potřeba limitů, hranic.** *„Být limitován znamená něco v tom smyslu jako být definován, tj. vědět, kdo jsem a kdo nejsem, odkud kam sahá můj vliv a kde začíná vliv druhých. Mít dobře zažitý limit znamená trochu paradoxně být schopen jít do věci naplno, moci se do nich opět opřít beze strachu, že tím způsobím nějakou újmu sobě či druhým.“* (Siřínek).

Naplňování všech výše uvedených potřeb je po narození dítěte na rodičích a jeho širší rodině a to především dotekem a blízkým kontaktem. Nyní vyvstává otázka, do jaké míry je dětský domov a jeho pracovníci schopni suplovat roli fungující rodiny a poskytnout tak dětem kvalitní základ pro jejich budoucí životy...

2.2 Možnosti praktické přípravy na neústavní život

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, je podstatné, aby byli mladí lidé v dětských domovech systematicky připravováni na svůj samostatný život. Děti a mladiství vyrůstající v ústavních zařízeních mají oproti dětem z fungujících rodin velký *hendikep*. Nezažili starosti rodičů s hledáním nového zaměstnání, neznají složenky na kuchyňském stole s lístečkem „nutné zaplatit do konce týdne“, nechodili s maminkou na nákup s jasně daným seznamem potravin, nepomáhali škrábat brambory či podávat šroubovák při opravě rozbitého lustru, nezažili tátu, který se pravidelně každé ráno chystal do práce na konkrétní hodinu. Tyto a velká řada dalších činností přijde dětem z fungujících rodin zcela běžná.

Bohužel je systém ústavní výchovy diametrálně odlišný od reálné výchovy v rodině. Fungující rodina vychovává dítě v reálném světě. Vede jej k povinnostem, ale ukazuje mu radosti i strasti *dospělého života*. Zatímco vyrůstání v dětském domově je jen iluzí skutečného života. Děti se zde nesetkávají se samostatnou formou žití. Neznají povinnosti, které se týkají například bydlení. Bohužel se často udiveně pozastavují nad tím, že světlo či teplá voda není samozřejmost a to je skutečností, že nikdy neslyšely rozhovor rodičů o nutnosti zaplatit složenky či rozhořčení na zvyšující se sazbou nájemného. Pro děti, které vyrůstají v dětském domově je to zkrátka samozřejmost, záležitost, o kterou se není nutné zajímat a přesto je zajištěna. Mladí lidé po opuštění dětského domova jsou pak velice zaskočení opravdovým způsobem života a mnohdy nejsou vůbec schopni se takovému světu zcela přizpůsobit.

Z výše uvedeného vyplývá již několikrát zmiňovaná potřeba systematického plánu příprav na odchod. V dětském domově funkci rodičů suplují vychovatelé a vychovatelky. Snaží se dětem všítipit nejnütnější základní informace a způsoby chování, však o systematické

přípravě lze nelze ani při nejmenším hovořit. Ač mají dětské domovy své vlastní metody, neexistuje všeobecně platný a aplikovaný model přípravy mladistvého na samostatný, neústavní život. Někteří vychovatelé se svými *svěřenci* například vaří či se je snaží naučit základy hospodaření s penězi, ale tím jejich snahy mnohdy končí.

V tuto chvíli vystupují do popředí neziskové organizace. Řada občanských sdružení a dalších zajišťuje programy pro dospívající z dětských domovů, aby jim přiblížila samostatnou existenci. Velká část takovýchto programů probíhá o víkendech, aby nebyl dětem narušován týdenní, převážně studijní režim. Propracovanost a struktura takovýchto programů se různí, však cíl je velice obdobný – pomoci mladým dospělým usnadnit vstup do samostatného života, poskytnout jim dostatek potřebných informací a dát jim ucelený pohled na život mimo brány dětského domova. Tyto programy mají za úkol doplnit přípravu ze stran dětských domovů, však ze zkušenosti mohu říci, že ve velké míře případů nedostatečnou přípravu domovů spíše nahrazují. Tyto programy jsou povětšinou realizovány zajímavou a interaktivní formou, tedy spíše učením se formou zážitků.

Zde bych záda detailněji zmínila jeden z takovýchto programů pro dospívající z dětských domovů, a to Projekt SOS18, na kterém jsem měla příležitost se podílet více jak 4 roky.

Projekt SOS18 – Příprava na samostatný život

Projekt SOS18 je uskutečňován Centrem prevence a pomoci dětem žijícím mimo vlastní rodinu, neboli Centrem Sámovka občanského sdružení Vhled. Primárním úkolem centra je pomoc a podpora dětem, dospívajícím i dospělým, kteří vyrůstají či v minulosti vyrůstali v zařízení ústavní výchovy (www.samovka.cz).

Projekt SOS18 má již mnohaletou tradici a za ta léta se projekt i samotné Centrum Sámovka dostali do podvědomí především dětských

domovů. Projektu SOS18 – Příprava na samostatný život se během pěti ročníků účastnilo téměř devět desítek dospívajících z dětských domovů z Nymburka, Horního Slavkova, Čermné, Plesné, Radenína, Litoměřic a řady dalších.

Projekt připravuje své účastníky na život mimo brány dětského domova, na onen reálný život, kde nebude možné obrátit se na *tetu* a očekávat pomoc, na život, kde se budou muset postarat sami o sebe a sami se rozhodovat. Projekt SOS18 učí dospívající zodpovědnosti a zdravému přístupu k sobě samým a k empatii vůči ostatním. Projekt Příprava na samostatný život cílí na řadu oblastí (www.samovka.cz):

- **Získávání a ověřování praktických dovedností**, které jsou nutné pro činnosti spojené se zaměstnáním (jak najít zaměstnání a následně si ho udržet), bydlením a hospodařením.
- **Rozvoj úspěšné komunikace a spolupráce v rámci skupiny**, kde se účastníci učí verbální a neverbální komunikaci, spadá sem i trénink řešení konfliktních situací. Účastníci si v této oblasti osvojují i pravidla společenského chování.
- **Osobní růst a sebehodnocení**. Celý projekt nabádá mladistvé k samostatnosti a odpovědnosti, rovněž vede k rozpoznání slabých a posilování silných stránek. Rovněž se učí přijímat hodnocení od ostatních.
- **Zdravý životní styl, prevence závislostí**. V Projektu SOS18 je zacíleno i na rizika nečastějších druhů závislostí a stavů ohrožujících zdravý životní styl (alkohol, drogy, sebepoškozování a podobně).
- **Plánování budoucnosti, život v rodině**, zde se účastníci připravují na samotný vstup do samostatného, neústavního

života; za vzájemné spolupráce všech zúčastněných se rozebírají nejrůznější řešení nepříznivých situací, které mohou po odchodu z dětského domova nastat.

Celý Projekt SOS18 – Příprava na samostatný život je určen pro dospívající, kteří se v horizontu několika mála let chystají vkročit do samostatného života. Projekt probíhá v řádu zhruba 18 měsíců, kde se mladiství účastní 3-4 denních dovednostně-vzdělávacích setkání, která na sebe přirozeně navazují a vzájemně se doplňují a týdenního sportovně-dovednostního pobytu v krásné přírodě Krkonošského národního parku (www.samovka.cz).

Velkou roli hraje při projektu dodržování pravidel, která účastníci musí dodržovat. Například v 5. ročníku je účastníci symbolicky stvrzovali otiskem prstu. Mladiství jsou rovněž informováni, že za zvlášť závažné porušení pravidel mohou být z účasti na projektu okamžitě vyloučeni a to bez nároku na jakoukoli finanční odměnu. Vedle aktivní účasti na projektu patří mezi podstatná pravidla účasti na programu následující:

- respektovat se navzájem,
- zákaz vulgárních verbálních projevů,
- přísný zákaz fyzických útoků na kohokoli jiného,
- zákaz drog a alkoholu v jakékoli podobě,
- právo říct „ne“ – tuto možnost mají všichni účastníci v situacích, které pro ně mohou být nepříjemné.

Centrum Sámovka skrze svůj projekt motivuje účastníky i finančně. Na základě snahy, úspěšnosti, míry spolupráce se skupinou a dodržování výše zmíněných pravidel obdrží mladiství po skončení Projektu SOS18 finanční ohodnocení ve výši až 2.500 Kč. Rovněž každému mladému dospělému, který v minulosti absolvoval Projekt

SOS18 – Příprava na samostatný život a nyní opouští dětský domov, náleží tzv. *startovné*. Výše startovného se odvíjí od stavu dokončení studia. Pokud mladý dospělý opouští dětský domov hned v 18 letech a zanechá přitom studia, náleží mu startovné ve výši 5.000 Kč, zatímco mladý dospělý, který svou přípravu na budoucí povolání dokončil, má nárok na startovné ve výši 10.000 Kč – 15.000 Kč v závislosti na dosažených výsledcích. Toto má za úkol motivovat mladé lidi, aby svých studií nezanechali předčasně a měli tak dokončený středoškolský stupeň vzdělání a tím následně snazší vstup na trh práce než jen se vzděláním základním.

Sledovat životní cestu mladých dospělých po odchodu ze zařízení ústavní výchovy není ve velkém měřítku reálně možné. Klasifikace úspěšnosti programů typu Projekt SOS18 – Příprava na samostatný život je tudíž téměř nemožná. Avšak mezi těmi, kteří takového programu a projekty připravují je obecně známo, že kvalitní vstup do samostatného života se podaří jen hrstce mladých dospělých, kteří prošli takovouto systematickou přípravou.

Projekt SOS18 – Příprava na samostatný život je v současné době pozastaven. Tým pracovníků intenzivně diskutuje nad řadou nových možností a postupů a rovněž pracuje na nové koncepci, která by měla být ještě více cílená na individuální přístup k jednotlivým účastníkům.

2.3 Materiální pomoc při vstupu do samostatného života

Dětem a mladistvým v dětských domovech náleží dle zákona o ústavní výchově kapesné. Jeho výše se mění dle věku nezaopatřeného dítěte. Kapesné má mimo jiné sloužit i jako nástroj k tomu, aby se děti učily hospodařit s vlastními peněžními prostředky. Vzhledem ke skutečnosti, že maximální výše měsíčního kapesného je pro děti starší 15 let 450 Kč (ČTK), není zde velký prostor pro jakousi formu vytváření

úspor. Rovněž většina dospívajících dává přednost momentální potřebě nad spořením. Tudíž z kapesného není reálné vytvořit si, byť malou, finanční základnu. K tomu by mělo sloužit *startovné* stanovené v zákoně.

Zákon 109/2002 Sb. o ústavní výchově říká, že dítěti, které dosáhlo zletilosti a opouští zařízení ústavní výchovy, náleží věcná pomoc či jednorázový peněžitý příspěvek. Míra pomoci se stanovuje dle míry skutečné potřeby dítěte a dle hledisek stanovených vnitřním řádem. Od ledna roku 2014 se výše věcné pomoci nebo jednorázového peněžitého příspěvku zvýšila na maximálně 25.000 Kč z původních 15.000 Kč. Kajňáková (2009) v této souvislosti hovoří o subjektivním pohledu na posuzování skutečných potřeb a poukazuje na hlediska vnitřních řádů jednotlivých zařízení, která se zpravidla týkají chování dětí a mladistvých. Autorka ve své práci (Kajňáková, 2009) rovněž říká, že toto *startovné* často mladí dospělí využívají zcela nevhodně, jelikož se v dětském domově nenaučili adekvátně zacházet s penězi.

3. Okolnosti ovlivňující začlenění mladých dospělých z dětských domovů do společnosti

Jak již bylo nejednou řečeno, je vyrůstání v rodině velice odlišné od vyrůstání v dětském domově. Dětský domov je jen termín, není totiž tím opravdovým domovem plným lásky, přátelství, podpory, pohody a pozitivní motivace stát se lepším člověkem. Netvrdím, že takto vypadá každá rodina, ale rozhodně jsou děti z rodin více pozitivně podněcovány než děti vyrůstající v zařízeních ústavní výchovy. Přejít do vlastního, samostatného života byl více či méně obtížný pro každého z nás, však *ústavní děti* provází řada nepříznivých faktorů, které jejich začlenění do většinové společnosti mnohdy velmi znepríjemňují. Cílem této kapitoly je poukázat na některé z nich.

3.1 Chybějící rodina

Matoušek (2003b) říká, že rodina již od počátků existuje primárně proto, aby lidé pečovali o své potomky – právě proto je rodina základním pilířem celé společnosti. *„Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální. Bez osobního, vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovat nedaly. (...) Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina, a to nezastupitelně.“* (Matoušek, 2003b, str. 9).

Další důležitou funkcí rodiny je vymezení sexuální role dítěte, důležitou úlohu zde hraje rodič jako vzor (Matoušek, 2003b). Funkcí rodiny je velká řada, však její primární funkce je v tom, že *„již od narození ovlivňuje vývoj jedince, vytváří citové vazby, které mají*

dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Jedinec si sebou do života odnáší základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní dispozice či sklony.“ (Koža, 2004, 38). V rodinném prostředí si dítě utváří i hodnoty, pomocí nichž se připravuje na život ve společnosti (Koža, 2004). Z tohoto tvrzení vyplývá, že děti z dětských domovů nemohou mít hodnotový systém utvořen dostatečně kvalitně. Společenství v dětském domově nemůže fungující rodinu nahradit a původní rodina dítěte nebyla s největší pravděpodobností kvalitní a fungující natolik, aby od ní dítě získalo základní žebříček hodnot, se kterým by obstálo ve společnosti.

Matějček (1992) detailně vystihuje základní principy rodinné výchovy. **Vzájemné uspokojování duševních potřeb dětí a jejich rodičů**, kde platí, že dítě uspokojuje rodiče a rodič dítě. Míjí tím vzájemnost uspokojování potřeb, které vede ke spokojenosti a radosti uvnitř rodiny. Tento princip mohou vychovatelé a vychovatelky v dětských domovech naplňovat jen stěží. Být vychovatelem z titulu zaměstnání je rozdílné od výchovy z titulu rodiče. Vychovatelé nemají silnou potřebu vzájemného uspokojování psychických potřeb se svými svěřenci; zpravidla mají vlastní rodinu, která tuto funkci zastává. Dalším principem je **trvalost a hloubka citových vztahů**. O tomto principu hovoří Matějček (1992) jako o typickém rysu rodinné výchovy. Jedná se zde o potřebu jakési životní jistoty. Obávám se, že této potřeby se dětem v dětských domovech nedostává téměř vůbec. Vychovatelé nemohou dětem nabídnout stálé, trvalé a hluboké city hned z několika důvodů. Vychovatel v domově nepečuje jen o jedno či dvě děti, jak je tomu v českých rodinách nejčastěji, a pro jeho profesionalitu je důležité si udržet přiměřený odstup. Dále nelze hovořit ani o trvalosti, jakou má Matějček na mysli. Vychovatelé se střídají a odcházejí a hlavně pobyt v dětském domově dříve nebo později skončí. **Společnou budoucnost** definuje Matějček (1992) jako plánování a formulování budoucnosti z pohledu rodiče. Rodič plánuje budoucnost dítěte, ale i svou vlastní

s ohledem právě na dítě. Důležitým prvkem jsou zde očekávání, radosti a starosti a také to, že rodič neodděluje svůj osobní život od života dítěte. Děti v zařízeních ústavní výchovy nemají se svými vychovateli žádnou budoucnost. Vychovatel jen vykonává svou práci a jeho osobním životem je vlastní rodina, nikoli rodinná skupina, o kterou se stará na směny. Dalším předpokladem rodinné výchovy je **společenství prostoru, času a prožitků**. Rodina je dle Matějčka (1992) charakterizována širokým recipročním sdílením, které by se dalo definovat jako *„učení nápodobou, učení identifikací, učení přitažlivými vzory, společnou činností, soužitím, nikoli výukovými metodami podle osnov a učebnic.“* (Matějček, 1992, str. 31). Rodiče nenahrazují roli matky a otce, kterou se vychovatelé snaží suplovat, ale žijí v ní. Rodiče mohou být na rozdíl od vychovatelů a vychovatelek v dětských domovech upřímnější, otevřenější a přirozenější. **Výchovná interakce** znamená, že *„ve výchově nejde o jednostranné záměrné a cílevědomé působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného, tedy dospělého na dítě, ale o vzájemné působení jednoho na druhého. Dospělý vychovatel je také vychováván (či lépe řečeno výchovně ovlivňován) svým vychovávaným dítětem.“* (Matějček, 1992, str. 32). Dalo by se říci, že jistá interakce mezi dětmi a vychovateli v dětských domovech probíhá, však otázkou je, zda lze hovořit o interakci výchovné. **Soužití a sdílení**. *„Pro rodinu je příznačné, že princip soužití a sdílení je povýšen nad výchovnou technologii, jíž se myslí především vhodné užívání odměn a trestů. Profesionální vychovatel, i když má ke svým svěřencům velmi pozitivní vztah, si musí zachovat patřičný odstup a nadhled, má-li uvážlivě a programově výchovně působit. Má jednat bez většího vzrušení, ať již radostného, nebo bolestného. Avšak při soužití, znamená-li skutečné žití spolu a nikoli vedle sebe, je citová neutralita sotva možná. Rovina angažovanosti a osobního vztahu nutně převyšuje všechny ostatní.“* (Matějček, 1922, str. 33).

Matějček (1992) poukazuje na fakt, že vztahy uvnitř rodiny jsou dány vztahem k dětem. Ale vztahy uvnitř dětských domovů, jsou dány vnitřním systémem domova a pracovními postupy vychovatelů.

Z výše uvedeného vyplývá, že dětský domov, potažmo jeho vychovatelé nejsou absolutně schopni dostatečně nahradit fungující rodinu, kterou děti natolik potřebují. Řešením je volba jiného druhu náhradní péče o děti, které ve své vlastní rodině být nemohou. Volba ústavního zařízení by měla být až na posledním místě, prosazovat by se měla pěstounská péče a osvojení. Tedy umístění dítěte do fungující a reálné rodiny, nikoli do dětských domovů, které v masivním měřítku vypouštějí do světa jedince, který je ze zařízení ústavní výchovy vybaven řadou negativních faktorů, které mu znepříjemňují jeho začlenění do společnosti.

3.2 Nevyhovující socializace

„Člověk žije ve společenství ostatních lidí, kteří jej různým způsobem ovlivňují. (...) Sociální prostředí je jedním z nejdůležitějších faktorů podmiňujících rozvoj lidské osobnosti.“ (Vágnerová, 2004, str. 273).

Socializace je téměř nejpodstatnější prvek, který ovlivňuje úspěšnost člověka na začlenění se do společnosti. Kořa (2004) hovoří o socializaci jako o formování a růstu osobnosti za vlivu vnějších impulzů, jakým je například výchova, kterou se rozumí účelné a soustavné ovlivňování rodiči či jinými vychovateli.

Jandourek ve svém díle (2001) podrobněji člení socializaci na:

- **anticipující**, kde si jedinec osvojuje hodnoty, postoje a normy určité skupiny, které by se chtěl stát součástí,

- **genderová** socializace znamená osvojování si mužské či ženské role a poznávání sebe sama jako muže či ženy,
- **nezáměrná** socializace znamená „každodenní vliv rodičů a dalších sociálních vzorů (modelů) v neformálních situacích, kdy dítě pozoruje sociální model nebo s ním interaguje“ (Jandourek, 2001, str. 221),
- **záměrná** socializace probíhá za cíleného úsilí rodičů dítě vychovávat.

Vágnerová (2004, str. 274) hovoří o socializace jako o „procesu postupné orientace jedince v sociálním prostředí a z toho vyplývající rozvoj sociální zkušenosti, která umožňuje jeho přijatelné začlenění do této společnosti, tj. adaptaci na její podmínky.“ Socializace je tedy procesem celoživotním. Socializační proces ovlivňuje všechny složky osobnosti (Vágnerová, 2004):

- reguluje citové prožitky,
- rozvíjí osobní hodnoty a postoje,
- rozvíjí poznávací procesy,
- osvojuje jazyk,
- učí důležité návyky a normy,
- rozvíjí sebekontrolu a autoregulaci vlastních projevů.

Keller (2006, str. 38) říká, že „bez uspokojivé socializace zůstávají individua neschopna vstupovat do běžných interakcí s druhými členy skupiny. Vznikají sociálně narušení jedinci, kteří nedokáží respektovat normy běžného soužití a zapojovat se do kolektivních akcí.“

K primární socializaci dochází v rodině (Matoušek, 2003a). Řada dětí byla do dětských domovů umístěna z rodin, kde byla péče o ně

zanedbávána. A v dětských domovech nemají šanci pozorovat své vzory v reálných situacích, nemají příležitost se učit od těch, kteří jim dávají lásku a kterým na nich opravdu záleží.

3.3 Psychická deprivace dítěte

Matoušek (2003a) vidí psychickou deprivaci jako nedostatečnou příležitost k vytváření pevných vazeb s pečovateli a znemožnění rozvíjet psychické schopnosti. Psychickou deprivací se zjednodušeně rozumí „nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb po určitou, dosti dlouho dobu.“ (Langmeier, Krejčířová, 1998, str. 275). Pro zdravý a schopný psychický vývoj dítěte definuje Matějček (1992, 1999) základní psychické potřeby, které musí být náležitě uspokojovány:

- Potřeba **stimulace** neboli potřeba jistého množství, kvality a proměnlivosti vnějších impulzů.
- Potřebu **smysluplného světa** navozuje potřeba stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Naplnění této potřeby pak umožňuje dítěti „učit se, nabývat zkušenosti, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si účelné pracovní postupy a strategie společenského chování aj.“ (Matějček, 1999, str. 56).
- Potřeba **životní jistoty**. Zde jde o potřebu původních emocionálních a sociálních vztahů především k matce a dalším důležitým pečovatelům.
- Potřeba **pozitivní identity** „znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty“ (Matějček, 1999, str. 56), což má pak za následek „osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení“ (Matějček, 1992, str. 116).

- Potřeba **otevřené budoucnosti**, naděje a životní perspektivy. Naplnění této potřeby poskytuje lidskému bytí jisté časové rozpětí a v člověku ponouká jeho aktivitu.

Výše uvedené psychické potřeby působí v průběhu celého lidského života (Matějček, 1999), nejsou tedy aplikovatelné pouze na děti vyrůstající v zařízeních ústavní výchovy bez kontaktu s vlastní rodinou. Co se týče naplňování uvedených potřeb, troufám si říci, že děti v dětských domovech značně strádají, je obtížné si v konkurenci ostatních svěřenců vydobýt individuální pozornosti vychovatelů a o navázání intenzivních vztahů s dospělým člověkem nemluvě. Dětský domov je do jisté míry schopen uspokojovat jen tělesné potřeby dětí.

Následků psychické deprivace u dětí z dětských domovů je velká řada. Matoušek (2003a) říká, že psychická deprivace směřuje k opožděnému vývoji řeči a k zaostávání rozumového, citového a morálního vývoje. Matoušek (2003a, str. 49) rovněž uvádí následující dlouhodobé následky psychické deprivace. *„oslabení vazby na lidi, navazování mnoha povrchních vztahů, provokování zájmu „zlobením“ nebo příklon k trvalému náhradnímu uspokojování. Děti, které mohou v deprivujícím prostředí působit jako relativně vyrovnané, mají tendenci později selhávat v jiném prostředí, protože nemají schopnost adaptace na jiné druhy situací.“* Psychická deprivace dle Matouška (2003a) vede k horšímu sociálnímu fungování, ale může vést i k totálnímu sociálnímu neúspěchu. Matoušek v této souvislosti hovoří o deprivacním syndromu (Matoušek, 1999). *„Deprivované ústavní děti působí při srovnání se svými vrstevními vychovávanými v rodinách jako méně nadané, pomalejší, úzkostné a bojácné, zatížené mnoha druhů zlovyků; jejich vztahy k lidem jsou mělké a přelétavější, i když příležitost ke kontaktu vyhledávají až nutkavě.“* (Matoušek, 1999, str. 65).

Vzhledem ke skutečnosti, že psychická deprivace byla doporučením Rady Evropy zařazena pod pojem citového zanedbávání,

poukazuje Langmeier a Krejčířová (1998, str. 276) na termín *sekundárního zanedbávání*, kterým míní, že „*systém péče určený k ochraně jedince v konečném důsledku druhotně poškozuje jeho psychický vývoj.*“ Což v praxi znamená náhradu jedné formy zanedbávání za druhou. Děti jsou u nás často odebírány z rodin z důvodu zanedbávání tělesného či ze zanedbávání vzdělání a výchovy, což však nutně neznamena, že jsou v rodině zanedbávány i jeho citové potřeby a vazby (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Z toho vyplývá, že prioritou našeho státu by měla být práce s rodinou a pomoc rodině například ve finanční nouzi, jelikož nedostatek prostředků vede mnohdy k neadekvátním životním podmínkám, které jsou často označovány za zanedbávání péče. Do systému náhradní péče, potažmo do dětských domovů, by měly být umísťovány jen takové děti, které jsou svou vlastní rodinou ohrožovány na zdravém psychickém vývoji.

3.4 Hospitalismus

Obzvláště závažným nebezpečím života v zařízení ústavní výchovy je dle Matouška (1999) tzv. hospitalismus aneb „*stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní „civilní“ život.*“ (Matoušek, 1999, str. 118). Problémem je, že děti v dětských domovech mají po celou dobu svého pobytu zajištěnou plnou péči, někdo jim vaří, pere jejich prádlo, poskytuje jim oblečení, dává jim peníze (kapesné) a celou řadu dalšího. Je mnohem snazší žít ústavní život, kde je míra odpovědnosti značně omezena, než v reálném světě. Děti z dětských domovů se po jeho opuštění dostávají do řady situací, které nemusely nikdy předtím řešit, nejsou schopni se umět rozhodovat a spoléhat se jen sami na sebe, jelikož je tomu nikdo

nenaučil. Jak již bylo několikrát řečeno, dětský domov je uzavřenou jednotkou, která není schopna napodobovat neústavní život.

V této souvislosti lze hovořit o syndromu ústavní závislosti. Sejbal (2007, str. 23) ve své práci říká: *„Za doby pobytu v ústavním zařízení si jedinec osvojí určité modely chování a naučí se v nich orientovat a využívat je. Umožňuje jim to bezproblémový pobyt v ústavu, ale po propuštění z ústavního zařízení se stávají tyto naučená schémata, pro některé osoby, těžko překonatelnou bariérou na cestě za naplněním základních potřeb v mimoústavním životě.“*

Z Koncepce rozvoje sociální pomoci v městě Brně pro období 2001-2004 vyplývá, že jedinci, kteří jsou ohroženi syndromem ústavní závislosti, jsou ohroženi sociálním vyloučením a to z nich dělá jedinečnou část společnosti, u níž je vysoké riziko, že se stanou pasivními uživateli služeb sociální pomoci či se stanou účastníky rizikových či nelegálních nebo kriminálních činností.

3.5 Romská etnická příslušnost

„Romové jsou v naší zemi jedinou etnickou odlišnou skupinou, která vzbuzuje velmi polarizované postoje. Většinová společnost ji vnímá nepříznivě, málo ji zná a trpí vůči ní mnoha předsudky, k nimž patří i demonizování Romů jako rozených kriminálků.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, str. 137).

Naše společnost je spíše netolerantní k rozdílům mezi ní a romskou společností a kulturou, která má odlišnou míru hodnot. Romové kladou velký důraz na rodinu, však vzdělání a zaměstnání za prioritní většinou nepovažují. Což vede ke dvěma společenským problémům, kde by se dalo říci, že jeden přímo navazuje na druhý.

Hovořím o nedostatečném vzdělávání a následně o problému nezaměstnanosti.

Matoušek a Kroftová (1998) poukazují na skutečnost, že některé romské děti jsou od většinové společnosti distancovány svými rodiči, kteří je mnohdy ani neposílají do škol. K dalšímu odpoutání od neromské společnosti často dochází při nástupu dítěte do školy. *„Romské dítě nepřipravené na nároky neromského školství selhává během první třídy a je vzápětí přeřazeno do zvláštní školy.“* (Matoušek, Kroftová, 1998, str. 138). Matoušek s Kroftovou (1998) dále poukazují na Zprávu o situaci romské komunity v České republice (Bratinka, 1997), která říká, že ve speciálním školství je více jak 50% dětí romského původu, což absolutně neodpovídá etnickému rozložení naší společnosti.

Kodymová a Koláčková (2005) poukazují na velmi nízkou úroveň dosaženého vzdělání Romů a uvádějí, že 80% Romů, má dokončené jen základní vzdělání. S touto hodnotou úzce souvisí nízká kvalifikace a špatné pracovní návyky (které si děti a dospívající vytváří již chozením do školy; učí se tak jistému režimu a odpovědnosti), tedy horší uplatnění na trhu práce, čímž postupujeme k druhému společenskému problému, nezaměstnanosti Romů.

Matoušek a Kroftová (1998, str. 138, 139) s odkazem na Bratinkovu zprávu uvádějí, že *„v některých okresech naší republiky dosahuje nezaměstnanost Romů až 80%. (...) Sociální dávky poskytované státem jsou pro mnoho Romů výhodnější, než nízká mzda, kterou by mohli dostat jako nekvalifikovaní dělníci.“* Tato skutečnost přispívá k nesnášenlivosti Romů majoritní společností, která to často vnímá velice negativně. Nejednou jsem se setkala s názory, že Romové jsou „líní“ pracovat či, že bez práce těží ze státní kasy, do které odvádějí peníze pracující ze svých daní.

Romských dětí v dětských domovech je relativně velký počet. Z vlastní zkušenosti, založené na práci s dospívajícími z dětských domovů, bych si dovolila hovořit zhruba o 20%, však přesná data se mi bohužel nepodařilo naleznout.

Mladí Romové, kteří stojí na prahu samostatného, neústavního života, mají k problémům ostatních dětí z dětských domovů ještě „nálepkou“ problémového Roma, kterou mu majoritní společnost bez okolků přisoudila.

3.6 Genetické předpoklady

Dědičné předpoklady každého z nás jsou předem jasně dané a měnit je nelze, však výchovné prostředí je může ovlivnit (Vágnerová, 1999). *„Vývoj lidského jedince od jeho početí až do smrti ovlivňují jak dědičné dispozice, tak různé podněty prostředí. Všechny tělesné i duševní vlastnosti každého člověka jsou výsledkem vzájemné, zpravidla dost složité součinnosti uvedených činitelů. Z toho vyplývá, že každá vlastnost, tělesná i duševní, má svůj genetický základ; prostředí ovlivňuje vývoj všech znaků určitého organismu individuálně specifickým způsobem, který závisí na konkrétní kvalitě dědičných předpokladů. Vlivy prostředí mohou genetické dispozice ke vzniku určitého znaku posilovat, oslabovat nebo měnit.“* (Vágnerová, 1999, str. 103). Dlouhou dobu se polemizuje, zda a do jaké míry může výchova jako taková ovlivnit genetické předpoklady k rozvoji psychických vlastností. *„Podněty prostředí nepůsobí na různě disponované jedince stejně, jejich vliv může být modifikován i samotnou dědičnou informací.“* (Vágnerová, 2004, str. 27). Z toho tedy vyplývá, že jedinci, kteří mají různé dědičné dispozice, mohou na stejné prostředí zpětně působit zcela odlišným způsobem a míra podněcování nemusí být pro vývoj dětí s rozmanitými předpoklady, totožně přínosná (Vágnerová, 1999, 2004). Matějček

(1992) hovoří o genetických předpokladech jako o *nevyhnutelném dědictví po rodičích*.

U některých dispozic lze hereditu prokázat, u některých nikoli (Kajňáková, 2009).

Vágnerová (1999) poukazuje na teorie dědičnosti inteligence, které říkají, že inteligence stojí ze 70-75% na vrozených předpokladech a jen 25-30% se na ní podílejí různé vlivy prostředí. Významný vliv mají genetické dispozice i v oblasti psychických poruch (Vágnerová, 1999), což znamená, že děti, u jejichž rodičů se vyskytla nějaká psychická nemoc, mají ke stejnému onemocnění rovněž předpoklady. Psychická porucha pak velmi ovlivňuje jejich přiměřené začlenění do společnosti.

Co se inteligence týká, Browne (2009) ve své práci poukazuje na skutečnost, že ústavní prostředí jako takové má, na rozdíl od prostředí rodinného, na vývoj inteligence značné negativní dopady, které se ukazují nižšími hodnotami naměřeného IQ.

Velkou otázkou je dědičnost sklonů k závislostem. Genetika má na závislosti (alkoholové, drogové) jistě velký vliv, důležité jsou však i psychosociální okolnosti (www.alkoholik.cz). Děti závislých rodičů tak mají jisté předpoklady, že u nich jistý druh závislosti rovněž propukne.

Děti a mladiství v dětských domovech si stejně jako všichni ostatní nesou genetické dědictví po svých rodičích. Rozdíl je však v tom, že děti v dětských domovech se tam ve velké míře ocitli právě díky svým rodičům, kteří se o ně z nejrůznějších důvodů nedovedli postarat. Prioritou zařízení ústavní výchovy a jejich vychovatelů by měla být snaha ukazovat dětem takovou cestu, která je plná správných vzorců chování a společenských hodnot a která je bude motivovat. Jak bylo řečeno, výchova může jisté genetické předpoklady do určité míry ovlivňovat a s touto skutečností by mělo být při výchově dětí v dětských

domovech nakládáno velmi svědomitě, aby měly děti větší šanci být lepšími a kvalitnějšími lidmi než jsou mnohdy jejich vlastní rodiče.

4. Závažné společenské problémy mladých dospělých z dětských domovů

Mladí lidé, kteří opustili dětský domov, stojí velmi často na tenké hranici společensky přípustného života. Po odchodu ze zařízení ústavní výchovy se mnohdy nemají na koho obrátit a často tak podlehnou vysokým nárokům, které jsou na ně nepřímo kladeny společností a ocitnou se tak na pomyslném dně společnosti. Jejich situace a následné jednání pak může být vnímáno jako jev ohrožující společnost. Pak lze často hovořit o pojmu *sociální deviace*, o kterém Matoušek (2003a) hovoří jako o odchýlení se od společenských norem a hodnot. *„Protože všechny společenské normy nejsou jasně definovány a jsou pohyblivé, je hranice mezi normálním chováním a deviací neostrá.“* (Matoušek, 2003a, str. 51).

Problémů, se kterými se mohou mladí lidé po odchodu z dětského domova setkat, je řada. V této části své diplomové práce se však zaměřím jen na problematiku bezdomovectví, prostituce a kriminality.

4.1 Bezdomovectví

Po opuštění dětského domova nemá řada dětí kam jít bydlet, kde si budovat vlastní zázemí. Velká skupina z nich tak volí návrat k rodině, což Gottwaldová (2006) vidí jako velmi rizikové. *„S rodinou není velmi často vůbec odborně pracováno, dítě se tudíž vrací do stejně patologického rodinného prostředí, ze kterého bylo předtím odebráno. Dochází pak i k takovým jevům, jako je okradení dítěte a zneužití jeho důvěry těmi nejbližšími.“* (Gottwaldová, 2006, str. 2). Další, nyní již vhodnější variantou jsou domy na půl cesty, o nichž bude pojednávat další kapitola. Bohužel značná část mladých lidí se po opuštění dětského domova ocitne v situaci, kdy nemají kde bydlet, buď o prvotní

ubytování po odchodu z ústavního zařízení přišli či neměli jakoukoli variantu bydlení předem zajištěnou a nyní nemají jinou volbu než *ulici*. Příčinou bezdomovectví není jen absence bydlení jako takového, ale co se mladých dospělých z dětských domovů týče, jde i o absenci či ztrátu zaměstnání z důvodů nízké kvalifikace či špatně uchopených pracovních návyků.

Heczková uvádí, že zhruba čtvrtina českých bezdomovců má nějakou zkušenost s dětským domovem. Dále Heczková říká, že dle výzkumů jen 2% bezdomovců udává jako důvod své situace výstup z ústavního zařízení. Co se dosažené úrovně vzdělání týče, je největší podíl bezdomovců mezi vyučenými (Heczková).

Bezdomovectví jako takové ovlivňuje jedince po mnoha stránkách. „Ve smyslu psychologickém se setkáváme s jakýmsi „začarovaným kruhem marginality“ – postavení na okraji společnosti prohlubuje depresivní a sebevražedné tendence, může napomáhat vzniku a rozvoji psychického onemocnění, má obecně destruktivní vliv na sebehodnocení a emocionalitu. Na druhé straně jsou marginalizací ohroženi právě a především lidé zranitelní: lidé s nižší sociální inteligencí, hendikepovaní, hraniční osobnosti, psychicky nemocní apod.“ (Schwarzová, 2005, str. 320).

Nejvíce optimálním se tedy jeví, aby mladí lidé opouštěli brány dětského domova se zajištěným bydlením, získanými pracovními návyky a s předem dohodnutým zaměstnáním. Snížila by se tak možnost, že se ocitnou na ulici.

4.2 Prostituce

„*Prostitucí rozumíme sexuální aktivitu s někým, kdo není partner nebo přítel, přičemž protějšek za poskytnutí sexu platí – buď penězi, nebo nějakými jinými hodnotami a protislužbami.*“ (Jandourek, 2011, str. 90).

Řadě mladých lidí se po odchodu z dětského domova nedaří nalézt vhodné zaměstnání, často totiž nesplňují požadavky zaměstnavatelů či nemají dostatečnou pracovní morálku, a vhodně se začlenit do společnosti, a tak se uchýlí k prodeji sama sebe, tedy k prostituci. Záměrně jsem zde uvedla slovní spojení mladých lidí, jelikož prostituce není výhradou jen žen, ale v menším měřítku i mužů. „Samostatnou kategorií je homosexuální prostituce. Tato je poskytována převážně mladými muži nebo ještě spíše chlapci ve věku kolem 18let. Je zajímavé, že tato prostituce nemusí být, a v řadě případů také není, poskytována muži s heterosexuálním zaměřením. Je tomu tak proto, že tato forma prostituce má mezi mladými muži výrazně „komerční“ charakter. Většina prostitutů pochází z rozvrácených, sociálně slabých a dysfunkčních rodin. Velmi úzká spojitost u této formy prostituce je s drogovou a alkoholovou závislostí. Homosexuální prostituti jsou vůbec nejrizikovější kategorií pro šíření pohlavních chorob včetně šíření nemoci AIDS.“ (Chmelík, 2003, str. 64).

Bartosz (2008) s odkazem na generální ředitelku Rozkoše bez rizika Hanu Malinovou uvádí, že až 40% prostitutek v České republice má zkušenost s pobytem v dětském domově.

Samotná prostituce u nás není považována za trestný čin. Dle Chmelíka (2003) lze prostituci trestat pouze nepřímo a to za kuplířství, ohrožování pohlavní nemocí, ohrožování mravní výchovy mládeže a další. S kuplířstvím úzce souvisí obchod se ženami neboli tzv. obchod s bílým masem, který Jandourek (2011) považuje za nejvíce výnosnou nelegální činnost.

Organizace La Strada, která se zabývá obchodem se ženami, provedla před 7 lety rozsáhlý výzkum v České a Slovenské republice, jehož cílem bylo zmapování prostituce v kontextu ústavní výchovy. Výzkum byl zaměřen na zkušenosti dívek v zařízeních ústavní výchovy s prostitucí a na její kontexty a další okolnosti (Burčíková, Kutálková,

Hůle, 2008)). Z výzkumu vyplývá, že k první zkušenosti s prostitucí dochází u dívek již mezi 13 a 14 rokem věku. Autoři dále hovoří o 52% dívek ze zařízení ústavní výchovy, které mají zkušenost alespoň s nějakou formou prostituce, z čehož téměř tři čtvrtiny tvoří dívky romského etnika. S prostitucí je spojená i další trestná činnost. Výzkum udává, že dívky se zkušeností s prostitucí se oproti ostatním dívkám 4krát častěji dopouštějí krádeží a 3krát častěji dokonce loupežných přepadení. Co se drogových zkušeností a prostituce týče, má 94% dívek zkušenost s lehkými drogami a 75% dívek s tvrdou drogou.

Mladí lidé z dětských domovů jsou do poskytování sexu za úplatu mnohdy doslova vmanipulováni okolnostmi (Malinová, 2005), které pro ně po odchodu ze zařízení ústavní výchovy nastaly.

4.3 Kriminální činnost dospívajících

Němec (2005) poukazuje na skutečnost, že pokud byly potřeby dětí a mladistvých nedostatečně uspokojovány, může mít mladý člověk problém se správně orientovat v mezilidských vztazích či nedůvěruje sám sobě a svým možnostem. Což lze brát jako příčinu toho, že *„se u něj v důsledku spíše negativních životních zkušeností může vyvíjet nenávist a agresivita.“* (Němec, 2004, str. 321). *„K problematickému psychosociálnímu vývoji dítěte dochází (...) všude tam, kde chybí láska, pocit bezpečí, kde výchovu provádí nedůslednost nebo nezdravé ochranářství nabízející dítěti vše, na co si vzpomene. (...) Děti, jejichž potřeby nejsou dostatečně uspokojovány (...) mívají často vážné problémy v komunikaci se svým sociálním okolím, chybí jim základní životní jistoty a pozitivní vzory. Těžko se, především v období dospívání, orientují v sociálních situacích, nedomýšlejí důsledky svého chování, bývají zranitelné a sociálně nevyzrálé. Jejich prožívání bývá často spojené s prázdnotou, beznadějí a často i permanentní nudou. Snahy o únik*

z takto depresivně laděného vnitřního světa mohou mít pro ně nepříznivé důsledky.“ (Němec, 2004, str. 322).

Němec ve svém textu (2004) odkazuje na pilotní studii, která analyzovala rizika související s výskytem poruch chování mladých delikventů, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody a zjistila následující:

- 40% mladistvých delikventů vyrůstalo v nevyhovujícím rodinném prostředí,
- 45% mladých vězňů delikventů nemělo ukončené ani základní vzdělání,
- u 75% odsouzených mladistvých byla zjištěna emocionální porucha a porucha chování.

Němec (2004, str. 339) v této souvislosti říká, že *„každý třetí mladistvý jedinec odsouzený k výkonu trestu odnětí svobody prošel zařízením pro výkon ústavní výchovy či ochranné výchovy.“* Pro mladistvé vězně je pak charakteristická *„snížená schopnost učení, emocionální labilita, omezená schopnost adekvátně reagovat na podněty, tendence k nepřátelství a agresivitě, absence dovedností navazovat smysluplný mezilidské vztahy apod.“* (Němec, 2004, str. 339).

Pilař (2004) ve svém díle poukazuje na výrazné zvýšení agresivity dětí a mladistvých a říká, že počet trestně stíhaných mladistvých se v letech 1994 -1998 zvýšil o více jak 60%. Další velice alarmující skutečností je nárůst násilné trestné činnosti mladistvých, která činila v době vydání Pilařovy práce (2004) zhruba 50% z celkové trestné činnosti mladistvých.

Z výše uvedených informací jasně vyplývají ukazatele, které kriminální chování mladých lidí ovlivňují. Při začleňování mladého dospělého do společnosti a především na trh práce, hraje jeho trestní

minulost významnou roli. Mladí dospělí po opuštění dětského domova mnohdy naleznou v kriminálních činech způsob obživy. Dalším problémem může být i skutečnost, že mladí lidé nejsou schopni se adaptovat na neústavní život a tak páchají nejrůznější trestné činy, které jsou pro ně jakousi vstupenkou do prostředí určité *jistoty a pohodlí*, tedy do jiné formy ústavního života, do vězení.

5. Domy na půl cesty

System péče pro mladé lidi, kteří odcházejí z dětských domovů či z jiných zařízení, není v České republice stále ještě zcela optimální. U nás je řada organizací, které domy na půl cesty provozují, ale bohužel není jejich kapacita dostačující pro všechny, kteří ze zařízení ústavní výchovy odcházejí a o služby domů na půl cesty by měli zájem.

Pojem *dům na půl cesty* se zrodil z anglického *halfwayhouse*. První domy na půl cesty začaly vznikat v Anglii koncem 19. století a poskytovaly služby dětem, které byly odsouzeny převážně za drobné zločiny, a právě opouštěly věznice. Hlavní snahou těchto domů na půl cesty bylo jisté „napravení“ mladých delikventů a jejich reintegrace do společnosti (Lišková, 2008). V téže době začaly domy na půl cesty vznikat i ve Spojených státech amerických a jejich klienty byli vězni propuštění z výkonu trestu. „ (...) v důsledku dlouhodobého pobytu ve vězeňském prostředí u nich došlo ke zhoršení až vymizení sociálních dovedností, pracovních návyků a vůbec schopností fungovat v běžném společenském prostředí. Vycházelo se z předpokladu, že tyto projevy mají svůj původ v celkové adaptaci na prostředí věznice, ve kterém byli odsouzení nuceni dlouhodobě žít.“ (Lišková, 2008, str. 93).

Lišková (2008) dále říká, že po určité době vyšlo najevo, že obdobné problémy, jaké mají propuštění vězni, mají i další skupiny lidí, kteří po nějakou dobu pobývali v ústavních zařízeních.

První domy na půl cesty u nás začaly vznikat až v 90. letech a specializovaly se především na mládež z dětských domovů a výchovných ústavů (Lišková, 2008). V České republice jsou tedy domy na půl cesty pojímány zcela odlišně než je tomu v zahraničí, kde se vedle práce s propuštěnými vězni zaměřují na léčbu závislostí a na pomoc týraným a zneužívaným osobám (Lišková, 2008).

Domy na půl cesty upravuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a spadají mezi služby sociální prevence, které § 53 definuje následovně: „*Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.*“ Dále § 58 zákona o sociálních říká, že „*domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.*“

Detailněji upravuje základní činnosti domů na půl cesty vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, jimiž jsou:

- **poskytování bydlení**, o němž hovoří jako o „*ubytování v prostředí, které má znaky bydlení v domácnosti, po dobu zpravidla nepřevyšující 1 rok*“ a o vytváření „*vhodných podmínek pro zajištění úklidu, praní a žehlení osobního prádla, výměny ložního prádla*“,
- **zprostředkování kontaktu se společenským prostředím**, které definuje jako „*pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob*“ a podporu „*a pomoc při využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů*“,

- do oblasti **sociálně terapeutických činností** spadají „činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob“ a dále „aktivity zaměřené na budování a rozvoj pracovních návyků a dovedností nezbytných pro integraci osob na trh práce“,
- **pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí** je specifikována jako „pomoc při vyřizování běžných záležitostí“ a rovněž „pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů“.

Z činností stanovených zákonem vyplývá, že hlavními cíli domů na půl cesty je postupné začleňování klientů do společenského života spolu se zmenšováním míry závislosti na systému sociální pomoci (Lišková, 2008). Domy na půl cesty by měli přijímat své klienty jako plnohodnotné lidské bytosti a spolu s klientem pracovat na jeho přáních a na naplňování jeho potřeb.

Lišková (2008) uvádí řadu problémů, kterými mladí dospělí při příchodu do domu na půl cesty disponují a které jsou zpravidla následkem ústavního života a nedostatečné přípravy na samostatný, neústavní život.

Velmi závažnými problémy jsou dle Liškové (2008) **neschopnost hospodařit s finančními prostředky**, kdy se u mladých lidí projevuje neschopnost jistého plánování a vytváření rozpočtů, do kterých je nutné zahrnout všechny výdaje spojené s pobytem v domě na půl cesty (nájemné), ale i výdaje za jídlo, léky, dopravu a podobně. Problémem je, že „v kombinaci s nezdrženlivostí často nastávají situace, kdy klient neuvážlivě rozhazuje peníze, finančně se vyčerpá a po zbytek měsíce živoří.“ (Lišková, 2008, str. 104). Další problém pojmenovává Lišková (2008) jako určitou **nevyzrálост klientů**, kteří již dle zákona dospěli

jsou, však ze své dospělosti vidí jen svá práva, ale povinnosti z ní vyplývající jim už bohužel mnoho neříkají. „*V situacích, kdy musí převzít odpovědnost za důsledky svého chování, mají neustále za to, že se o ně někdo musí postarat a že má zařízení povinnost jim pomáhat.*“ (Lišková, 2008, str. 104). Významným problémem je dále **absence kladných rodičovských vzorů a loajality vůči subkultuře**, která v klientech často vzbuzuje dojem „*vykořenění, který se projevuje nedostatečnou důvěrou ve vlastní schopnosti vést normální život.*“ (Lišková, 2008, str. 104). Dalším problémem, se kterým se potýká velká řada mladých dospělých, je **neznalost problematiky běžného života**. Mladí lidé nemají ponětí o cenách zboží a služeb, nedokáží se orientovat v základních právních termínech. Vzhledem ke skutečnosti, že jejich *pracovní morálka* je často téměř nulová vydrží v zaměstnání jen krátký čas. „*Své příjmy z pracovní činnosti považují za krajně podhodnocené. Myslí si, že je zaměstnavatel využívá.*“ (Lišková, 2008, str. 104). Pokud neplní některé své povinnosti, z čehož vyplývají pro ně negativní následky, „*považují to za nepřátelský krok ze strany společnosti vůči své osobě.*“ (Lišková, 2008, str. 104). Poslední závažný problém je dle Liškové (2008) tzv. **vztahová naivita až přílišná podezřívavost** klientů. Zde jsou dva protipóly – mladým dospělými, kteří byli v dětských domovech až moc opatrováni a hýčkáni, stačí jen lehký náznak sympatie a hned si z člověka udělají přítele, který může být ve vztahu k nim velmi rafinovaný. Takovýto mladí lidé „*jsou potom ochotni svému novému známému (...) půjčit i značnou finanční částku, protože je to „kamarád“.*“ (Lišková, 2008, str. 104). Druhou stranu mince pak tvoří mladí dospělí, kteří si během svého dospívání prošli řadou zařízení a mají množství nepříjemných zkušeností (Lišková, 2008).

Mladí lidé mají v domech na půl cesty samozřejmě svá práva a rovněž jsou povinni plnit své povinnosti, které vyplývají z vnitřních předpisů a pravidel. Lišková (2008, str. 108 – 109) uvádí výčet základních práv následovně: „*právo na ochranu osobních údajů a dat;*

dodržování mlčenlivosti ze strany pracovníků o citlivých datech ubytovaného, právo nahlédnout do své osobní dokumentace; právo na využívání všech nabízených služeb; právo na návštěvu; svobodně využívat svého času, pokud tím nedochází k porušení domovního řádu a dohod o cílech pobytu; odcestovat na určitou dobu; využívat společné prostory zařízení v celém areálu; využívat vyčleněného pokoje, v rámci něj užívat vlastní věci a vybavení; kdykoli na základě žádosti a při vyrovnání všech pohledávek ukončit pobyt; vlastní rozhodnutí pokud nejsou v rozporu s pravidly a řádem domu; respektování soukromí a důstojnosti; uzamykat svůj pokoj; právo na vzdělání a svobodnou volbu povolání; vyjádření názorů a připomínek k chodu zařízení (...); zaslání oficiální písemné stížnosti (...) a právo na její vyřízení ve stanoveném termínu; právo na svobodu náboženského vyznání; právo na pomoc a radu odborníka; uložit si své peníze a cennosti do trezoru; přidělení sociálního průvodce, případně na jeho změnu.“

Povinnosti klientů v domech na půl cesty specifikuje Lišková (2008, str. 109 – 110) následovně: *„dodržovat domovní, požární a další řády, včas a řádně platit nájemné a další poplatky; pracovat, studovat nebo být aktivním uchazečem o zaměstnání v evidenci úřadu práce; respektovat pokyny pracovníků zařízení; aktivně se podílet na co nejrychlejší vyřešení své situace (...) ve spolupráci se sociálním pracovníkem popř. jiným pracovníkem; účastnit se sociálních a terapeutických programů, rozhovorů s průvodci (...); účastnit se pracovní terapie – pracovní terapie je práce pro zařízení, má pomoci vytvořit pracovní návyky klientům, kteří si hledají zaměstnání; podílet se na provozu a chodu zařízení včetně úklidu společných prostor (...); nahlásit přerušeni a ukončení pobytu; nahlásit opuštění zařízení na dobu delší než 24 hodin (...); dodržovat noční klid, respektovat uzavírání domu v danou hodinu; chránit majetek, zařízení a vybavení domu před poškozením, v případě vzniku škody či závady ji bezodkladně nahlásit (...); dodržovat základní hygienická pravidla; dodržovat základní pravidla*

soužití v zařízení; na výzvu ubytovatele umožnit jemu nebo jím pověřeným osobám přístup do svých ubytovacích prostor za účelem provedení oprav; hlásit změny údajů rozhodných pro ubytování.“

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že služby domů na půl cesty mají mezi ostatními sociálními službami své významné opodstatnění a nenahraditelné místo. Jak již bylo řečeno, domy na půl cesty se řadí mezi služby sociální prevence a to především svým preventivním působením na vznik možných nežádoucích sociálně patologických fenoménů, jakými jsou bezdomovectví, prostituce a kriminalita (o nichž pojednává 4. kapitola této práce), alkoholové a jiné druhy závislosti. „Domy na půli cesty se snaží dohnat to, co bylo v rámci výchovy v ústavních zařízeních zanedbáno.“ (Lišková, 2008, str. 98).

**Kvalitativní výzkum zaměřený na životní
cesty mladých dospělých po odchodu
z dětského domova**

6. Projekt výzkumu

6.1 Cíle výzkumu

Hlavní cíl tohoto výzkumu spočívá v zájmu a potřebnosti odhalit životní cestu lidí, kteří opustili zařízení ústavní výchovy. Cílem je nejen zjistit radosti a strasti samostatného života lidí, kteří za sebou nemají fungující rodinné zázemí, ale i poukázat na případné nedostatečné prvky v ústavní výchově, která stejně jako výchova v rodině nemůže být nikdy plně ideální a vyhovující.

6.2 Formulace výzkumných otázek (oblastí)

- Za jakých okolností probíhal odchod mladých dospělých z dětského domova?
- Kde a s kým po odchodu z dětského domova mladí dospělí žili a jaké měli vazby se svou rodinou?
- Jaké důležité mezníky po odchodu z dětského domova shledávají s odstupem času ve svém životě?
- Jaká byla jejich očekávání od samostatného života ještě před odchodem z dětského domova? Byla tato očekávání reálná?

Další výzkumné oblasti

- Jaké byly sociální vazby mladých dospělých? Se zaměřením na studium, zaměstnání a volný čas.
- Setkali se mladí dospělí mimo zařízení ústavní výchovy s drogami, půjčkami či exekucemi?

- Jak obtížná pro ně byla adaptace v neústavním prostředí a jak se dokázali orientovat v oblastech bydlení, zaměstnání apod.?
- Do jaké míry, příp. po jak dlouho dobu udržovali vztahy s ostatními dětmi z dětského domova? S jakou měrou obtížnosti se jim dařilo navazovat nové sociální kontakty?

6.3 Popis metodologického rámce výzkumu

6.3.1 Obecný metodologický rámec výzkumu

Jak již bylo řečeno výše, hlavní myšlenkou tohoto výzkumu je zjistit, jakým směrem a tempem se ubírá život mladých dospělých po odchodu ze zařízení ústavní výchovy v České republice, jaké jsou mezníky v jejich osamostatňování. Z této myšlenky tedy vyplývá, že nejvhodnějším typem výzkumu je kvalitativní přístup. Cílem výzkumu není kvantitativní sběr statistických dat, ale detailní zaměření se na konkrétní jedince a jejich životní cestu.

6.3.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor pro účely tohoto výzkumu byl sestaven z 10 osob. Základním a společným rysem byla skutečnost, že účastníci výzkumu vyrůstali v některém ze zařízení ústavní výchovy (DD, DDŠ) po dobu alespoň 2 let a to nejdříve od roku 1990.

Výzkumný soubor byl sestaven pomocí nepravděpodobnostních metod výběru výzkumného souboru. Zejména byla použita metoda sněhové koule. Pro případné zpřesnění stanovených kritérií byla metoda sněhové koule doplněna jednou z metod záměrného výběru.

Metoda sněhové koule se jevila jako nejvhodnější z důvodu, že mnohem dříve před plánováním tohoto výzkumu byl navázán osobní kontakt se slečnou, která v dětském domově vyrůstala, aneb byl navázán první kontakt pro tzv. nultou fázi. Slečna Pavla souhlasila s účastí na výzkumu a přislíbila předání kontaktů na několik osob, potenciálních účastníků výzkumu.

6.3.3 Metody zpracování a analýzy dat

Metodou získávání dat byl primárně zvolen polostrukturovaný rozhovor. Byly přesně stanoveny tematické oblasti otázek, které byly účastníkům kladeny. V rámci polostrukturovaného rozhovoru je možné využít prvky, jakými jsou „*upřesňování a vysvětlení odpovědi účastníka*“ (Miovský, 2006, str. 160). Při použití této metody je zcela relevantní používat doplňujících otázek, které slouží k našemu správnému pochopení a následné interpretaci (Miovský, 2006).

Značnou výhodou u polostrukturovaného rozhovoru je „*definované tzv. jádro interview, tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat. Máme tak určitý stupeň jistoty, že všechna tato témata probrána skutečně budou. (...) Na toto jádro se pak nabaluje množství různých doplňujících témat a otázek, které se tazateli jeví jako smysluplné či vhodně rozšiřující původní zadání.*“ (Miovský, 2006, str. 160). Dále Miovský (2006) poukazuje na značnou užitečnost zmíněných doplňujících otázek, jež nám „*mohou pomoci mnohem lépe uchopit problém, který nás zajímá*“ (Miovský, 2006, str. 160).

Doplňující metodou získání dat pro potřeby tohoto výzkumu bylo pozorování. Formou pozorování bylo skryté zúčastněné pozorování s cílem sledovat neverbální projevy účastníků, jako jsou mimické projevy a výraz v obličeji. Dále bylo pozorování zaměřeno na projevy verbálního chování, které dle Miovského (2006, str. 151) zahrnují:

„sledování vokálních znaků (intenzita hlasu, výška, zabarvení, intonace řeči atd.), časových znaků (rychlost řeči, délka výroků atd.), znaky plynulosti a kontinuity (přerušeni, nedokončení, tematické přeskokování atd.).“

Značným pozitivem skrytého zúčastněného pozorování je skutečnost, že účastníci výzkumu nevědí, že jsou pozorováni, jejich projevy neverbálního chování a neobsahové stránky věci jsou tedy přirozené (Miovský, 2006). U využití skrytého pozorování je účastníkům zatajeno, že jsou pozorováni, což se může jevit jako neetické, však spatřuji skryté pozorování jako velmi podstatné pro daný výzkum, pro správné vyjádření účastnickových emocí.

Data byla zpracována formou vlastních poznámek a záznamových archů. Vzhledem ke skutečnosti, že všichni účastníci výzkumu souhlasili, byla použita i technika audiozáznamu, která sloužila spíše na doplnění informací, které nestihly být zaznamenány v poznámkách. Z vlastních poznámek a za pomoci záznamových archů byla následně vytvořena podrobná kazuistika každého z účastníků výzkumu.

Získaná data byla analyzována několika metodami či jejich prolínáním se. Ve fázi plánování výzkumu se nejvhodněji jevila:

- Metoda zachycení vzorců – v získaných datech se vyhledají opakující se témata a ta se zaznamenají (Miovský, 2006)
- Metoda prostého výčtu – skrze tuto metodu lze vyjádřit například četnost výskytu konkrétního jevu (Miovský, 2006)
- Metoda vyhledávání a vyznačování vztahů – tato metoda je založena na principu *„vyhledávání, identifikace a popisu vztahů, na které nás explicitně upozorňují účastníci výzkumu. Ti ve svých výrociích uvádějí určité fenomény do vztahů a naším úkolem je popsat, jak účastník tento vztah chápe a jak o něm uvažuje,*

a následně se pokusit hledat pro daný vztah plauzibilní vysvětlení“
(Miovský, 2006, str. 225).

6.3.4 Výstupy z výzkumu

Tento výzkum byl primárně realizován pro účely diplomové práce, výstupy z něj by však měly být poskytnuty i všem účastníkům výzkumu. Nadále budou výsledky tohoto výzkumu předány i některým organizacím, které se orientují na práci s dětmi vyrůstajícími v zařízeních ústavní výchovy s cílem vylepšit přípravu na odchod mladého dospělého z dětského domova či jiného zařízení ústavní výchovy. Výsledky výzkumu bude možné poskytnout i konkrétním zařízením ústavní výchovy v ČR.

6.4 Časový harmonogram výzkumu

Časový plán tohoto výzkumu byl stanoven na dobu od měsíce března 2013 do měsíce listopadu 2013. V tomto časovém rozmezí byla realizována všechna setkání se všemi účastníky tohoto výzkumu. Následně se data vyhodnocovala. S každým účastníkem výzkumu proběhly tři schůzky, které se vždy realizovaly během třiceti dnů. První schůzka vždy sloužila spíše k navázání kontaktu s účastníkem a k navození dobré atmosféry. Proběhlo zde představení tazatele a výzkumu (k čemu výzkum slouží atd.), účastníkům byly poskytnuty informace o anonymitě během celého výzkumu. Účastníci se souhlasně vyjádřili k účasti na výzkumu. Všichni účastníci na první schůzce přislíbili účast na výzkumu, na základě tohoto přislíby byla vzájemnou domluvou stanovena data obou následujících schůzek. Během dalších dvou schůzek byly provedeny polostrukturované rozhovory.

7. Kvalitativní šetření jako takové

K výzkumu právě na toto téma mě přiměla slečna, se kterou jsem se poznala ve svém soukromém životě. Slečna, která žila od svých 12 let v dětském domově a která se účastnila jednoho přípravného projektu na samostatný život, organizovaný občanským sdružením v Praze. Tato mladá žena se svým osudem statečně bojovala. V době, kdy jsem ji poznala jí bylo pouhých 22 let, vychovávala svou tříletou dceru a v práci byla 16 dní v měsíci, každý den od rána až do pozdních nočních hodin. Ona mne nepřímo přivedla na myšlenku kvalitativního zmapování životních startů mladých lidí poté, co se za nimi zavřou dveře od jejich „domovů“ a oni jsou mnohdy na vše najednou zcela sami. Během chvíle nemají absolutně žádné pevné zázemí, kde by byli v bezpečí. Je jim často čerstvých 18let, dle zákona jsou plnoletí, plnoletost však ne vždy znamená dospělost.

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, cílem tohoto výzkumu bylo odhalit životní cestu mladých dospělých po odchodu z dětského domova. Nejde jen o poukazování a o pouhý výčet možných nedostatečných prvků v přípravě na jejich odchod, ale především o zmapování jejich cesty, která je často odlišná od cest mladých lidí, kteří mají podporu a pomoc ze strany své rodiny.

Se všemi účastníky výzkumu byl veden polosktrukturovaný rozhovor zaměřený především na 4 hlavní oblasti, které se navzájem často doplňovaly či prolínaly.

Prvním tématem byl odchod z dětského domova. Cílem výzkumu bylo zjistit, za jakých okolností účastníci výzkumu nejčastěji opouštěli zařízení ústavní výchovy. Hlavní myšlenkou zde bylo zjistit jejich konkrétní situaci v konkrétním okamžiku, v konkrétní době jejich odchodu. Šlo o získání faktických informací, ale i o zjištění jak a které emoce účastníci při odchodu z dětského domova prožívali.

Druhá oblast výzkumu byla zaměřena na zjištění, kde účastníci výzkumu po odchodu z dětského domova žili a za jakých podmínek, a zda udržovali vazby s rodinou, případně do jaké míry. Cílem této oblasti výzkumu bylo získání informací, zda účastníkům někdo pomohl najít a zajistit si ubytování či jakou cestou se v otázce bydlení vydali. Dále bylo cílem objektivně definovat rodinné vazby, šlo o zjištění vazeb nejen v rámci nukleární rodiny, dvougenerační rodiny, ale i v rámci rozšířené rodiny.

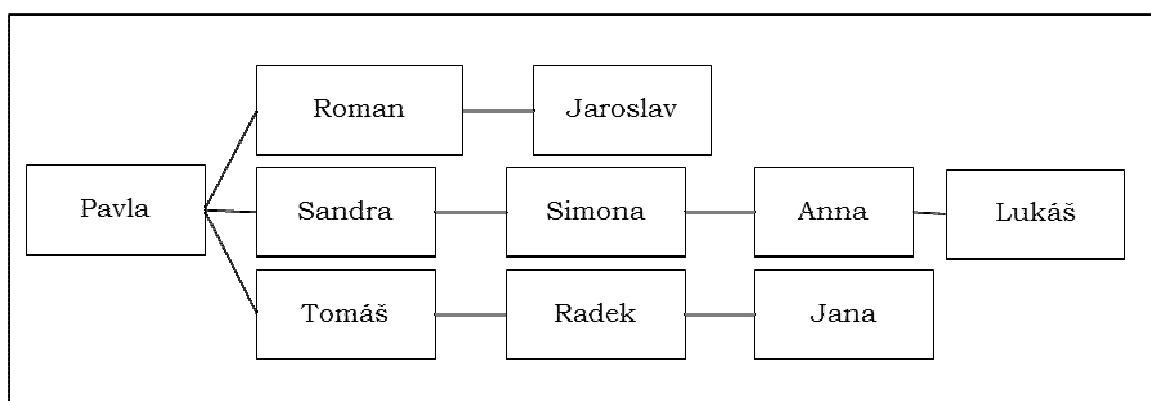
Třetí zvolenou oblastí bylo téma socializace, tedy procesu, kdy si každý z nás utváří vlastní osobnost, osvojuje si společenské zvyklosti a včleňuje se tak do společnosti (Matoušek, 2003a). Dále se socializací spojená adaptace na nové neústavní prostředí. Tato oblast byla zaměřena rovněž na vlastní prožitky účastníků výzkumu. Cílem bylo identifikovat a následně popsat, co účastníci prožívali v otázkách spojených s řešením finanční situace, výchovy vlastních dětí apod. Dalším předmětem zjišťování bylo, zda se někdy setkali s drogami, půjčkami, případně s exekucemi, a jaké to neslo následky. Do této oblasti byl zahrnut i okruh známých a přátel z dětského domova. Zde bylo cílem zjistit, do jaké míry se účastníci výzkumu stýkali se svými přáteli z dětského domova a jak se jim postupem času měnil okruh lidí, se kterými trávili nejen svůj volný čas, respektive jak se jim dařilo navazovat nové sociální kontakty.

Čtvrtou, však neméně důležitou oblastí, jsou očekávání. Zde bylo nejpodstatnější správně identifikovat a pojmenovat očekávání, které od samostatného života měli účastníci, než opustili zařízení ústavní výchovy. Dále bylo cílem zhodnotit, zda a do jaké míry byla tato očekávání reálná. Druhou částí této oblasti byla budoucnost. Blízká budoucnost v časovém horizontu do 1 roku i budoucnost vzdálená a s ní spojené životní cíle, plány a očekávání.

7.1 Představení výzkumného souboru a výstupy z rozhovorů

Tato kapitola slouží ke stručnému představení jednotlivých účastníků a k jejich reakcím na položené otázky v rámci rozhovorů. Informace o účastnících výzkumu a data od nich získaná jsou chronologicky seřazena, dle časové posloupnosti, jak s nimi byl navázán kontakt pro účely tohoto kvalitativního šetření. V rámci zachování anonymity účastníků, která byla přislíbena, jsou ve výzkumu jména všech účastníků pozměněna. Pro bližší znázornění výzkumného vzorku, pomocí metody sněhové koule slouží obrázek č. 2.

Obr. č. 2 Struktura výběru výzkumného souboru

7.1.1 Pavla

Pavla je narozena v měsíci dubnu 1989. Do dětského domova nastoupila v roce 2001, ve svých 12 letech společně se svým o dva roky mladším bratrem. Pavla jako důvod jejich umístění do zařízení ústavní výchovy uvádí matčinu neschopnost se o ni a bratra starat. Hovoří o matce jako o *milovnici alkoholu*. Pavla má ještě další sourozence, tři starší sestry, které mají jiného otce a pravděpodobně s ním i vyrůstaly. Pavla je nezná, nikdy je neviděla ani na fotografii.

Pavla má dvě dcery, pětiletou Nikolu a jedenáctiměsíční Sabinu. Otcem obou dcer je Roman, který se na výchově Nikoly podílel značně nepravidelně, dcera Sabina nemá v rodném listu otce uvedeného. Důvodem toho je dle Pavly skutečnost, že se v jejich vztahu s Romanem objevovalo domácí násilí a ona ho ve 13. týdnu druhého těhotenství opustila. Následně požádala Pavla o svěření starší dcery výhradně do své péče a soud rozhodl v její prospěch v lednu 2013. Tímto předešla stálým sporům v otázkách výchovy starší dcery Nikoly s Romanem.

Pavla studovala učební obor kuchař-číšník, po jehož dostudování odešla z dětského domova, v září 2007. Vždy pracovala jako servírka v hernách, restauracích či barech.

V současné době je na rodičovské dovolené a denně dochází do jedné pražské restaurace uklízet, zhruba na 4 hodiny. Tuto práci vykonává tzv. *na černo*, tedy bez jakékoli platné pracovněprávní smlouvy či dohody. Starší dcera navštěvuje mateřskou školu a mladší dceru v době, kdy je Pavla v práci, hlídá Pavlina sousedka.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pavla opouštěla dětský domov až po ukončení přípravy na své povolání. Pavla prožívala v době odchodu velmi smíšené emoce. Střídavě se prolínaly pocity smutku a obav z nové životní etapy, ale zároveň se i velmi těšila na *svobodu*. Častokrát zmiňovala, že pocity smutku pramenily především z odloučení od ostatních dětí, se kterými žila velmi dlouhou dobu, a nyní věděla, že už se s nimi nemusí nikdy vidět. Obavy měla z toho, že si nedovedla představit, jak bude žít a kde pracovat, velmi se obávala, že skončí na ulici a stane se z ní bezdomovec. V dětském domově byla dle jejích slov opravdu doma, věděla, že je

v bezpečí, a při odchodu si plně uvědomovala, že bezpečný domov bude obtížné si sama vybudovat.

2. oblast

Pavle v dětském domově nikdo nepomáhal s hledáním bydlení. Ona sama to ještě v době pobytu neřešila, takže odcházela zcela nezajištěná. Vzhledem k tomuto faktu ji nezbylo jiné řešení než cesta k matce, kterou Pavla ráda nemá. Ale doufala, že matka svolí, aby u ní mohla Pavla alespoň nějakou dobu bydlet. Od svých 12 let viděla Pavla matku jen párkrát, čas od času od ní dostala dopis. Kromě mladšího bratra a matky nemá další příbuzné, které by znala a byla s nimi alespoň v občasném kontaktu.

Zhruba 2 měsíce žila u matky, které dle svých slov měla platit *nehorázný* nájem. Pavla měla z dětského domova od vychovatelky několik kontaktů na zaměstnání, ale toho nevyužila a sama si asi po 14 dnech od odchodu našla dlouhodobou brigádu. S uplynutím doby bydlení u matky šla bydlet k novému partnerovi na ubytovnu. Pak vystřídala ještě několik forem spolubydlení s partnery a cizími lidmi, s kolegy, přáteli. Častokrát se prý stávalo, že odcházela do práce s taškou, kde měla všechny své věci a netušila, kde ten den přespí. První samostatné bydlení přišlo až v období prvního těhotenství, kdy si s partnerem pronajala malý byt v Praze.

3. oblast

Sama Pavla rozděluje svůj život po odchodu z dětského domova na tři fáze. Na život u matky, který nebyl jednoduchý, protože jí matka dávala stále najevo, že je tam na obtíž, a poté, co jí odevzdala celé své startovné, které v domově obdržela jako dvouměsíční nájemné, si matka téměř denně říkala o další peníze, které Pavla neměla. Druhou fází je život v ustavičné nejistotě, co se bydlení týče, mnohdy nevěděla, kde bude příští týden spát. A třetí fází je dle jejích slov *život s dcerami*.

Pavla se s neústavním prostředím vyrovnala poměrně dobře, bez závažných negativních následků. Největší obavy měla z udržení alespoň nějaké práce a sehnání vlastního, levného bydlení. Pavla uvádí jako svou velkou výhodu fakt, že ještě za pobytu v dětském domově absolvovala přípravný program na samostatný život. Díky němu si uvědomovala, že vlastní život nebude úplná *pohoda*.

Vzhledem ke skutečnosti, že Pavla první rok po odchodu z dětského domova pracovala jen brigádně, narůstal jí dluh na zdravotním a sociálním pojištění. Ač si uvědomovala, že z toho může být problém, nepřikládala tomu značný význam a při prvním zaměstnání se dostavily exekuce ve formě exekuce na plat. Pavla si občas půjčovala peníze od kolegů či přátel na drobné, mnohdy nedůležité výdaje. Uvádí však, že v současné době již nikde peníze nedluží.

Přes její původní obavy se jí dařilo a stále daří být v kontaktu s ostatními dětmi z dětského domova. Spoustu přátel získala i v dobách svých brigád a zaměstnání. Některá přátelství přirozeně vyprchala, ale několik zůstalo a vyvinula se v pevná a silná.

Velkým mezníkem bylo pro Pavlu narození první dcery. Celé těhotenství prožívala v obavách, zda bude dobrou matkou a odmítala si připustit, že by mohla být jako její matka. Rovněž se obávala, zda bude schopna se o dítě dostatečně postarat i co se materiálního zajištění týče. Téměř po celou dobu svého těhotenství pracovala, aby si mohla dovolit základní výbavu pro dceru. V této době jí velice pomohla tehdejší kolegyně, která jí poskytla velké množství oblečení a dalších věcí po svých dětech.

4. oblast

Co se týče očekávání od samostatného života, která měla ještě v době pobytu v dětském domově, byla Pavla poměrně nekomunikativní. Říkala, že nic významného neočekávala, více se obávala, jak bude vše

zvládat. Ač se na samostatný život těšila, uvědomovala si, že to bude spíše obtížné než radostné.

V současné době se Pavla nejvíce těší ze svých dcer a zároveň se trochu obává nástupu starší dcery do školy a toho, jak bude sama schopná zvládat školní aktivity dcery Nikoly, starat se o roční Sabinu a vydělávat na živobytí.

Budoucnost neplánuje, říká, že by pak byla velice zklamaná, pokud by to nevyšlo. Jejím velkým snem však je najít partnera, který bude její dcery milovat a bude jim dobrým otcem a Pavle opravdovou oporou.

7.1.2 Roman

Pan Roman se narodil v dubnu 1986. Do dětského domova v západních Čechách byl umístěn ve svých 10 letech společně se svým starším bratrem a mladší sestrou. Jejich rodiče se o ně vůbec nestarali, byli závislí na alkoholu a pravděpodobně i drogách, mnohdy ani nebyli doma a Roman s bratrem se musel starat o tehdy jen 5 letou sestru.

Pan Roman říká, že v dětském domově se se sourozenci měli mnohem lépe, než když byli doma.

Roman se učil na autoklempíře však těsně před závěrečnými zkouškami po svých 18. narozeninách dětský domov opustil a střední odborné učiliště tak nedokončil a má jen základní vzdělání. Pan Roman se učil různě. Byl manuálně zručný a často tak pracoval v různých dílnách či skladech jako údržbář. Svého času mu byly zdrojem příjmu i drobné krádeže.

V současné době žije Roman v Benešově u Prahy a je zaměstnán v autoservisu, kde dělá různé pomocné práce.

Pan Roman má dvě dcery, na jejichž výchově se nepodílí, s jejich matkou je sice v občasném kontaktu, ale jen co se týká výživného, které platí nepravidelně.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pan Roman odcházel z dětského domova těsně před závěrečnými učňovskými zkouškami z toho důvodu, že už se prý nedalo *vydržet poslouchat neustálé příkazy* vychovatelek, aby se intenzivně věnoval přípravě na zkoušky. Říká, že odchod z dětského domova byl jedinou možností, kterou viděl. Těšil se, že bude definitivně svobodný člověk a bude moci žít vlastním stylem. V době odchodu nepřemýšlel, zda to bude mít nějaké následky, žil momentální situací.

2. oblast

Romanovy kroky vedly z dětského domova k jeho kamarádovi, který dětský domov opustil rok před Romanem a bydlel v Rokycanech s několika dalšími lidmi v pronajatém bytě. Pan Roman během následujících měsíců střídal bydlení po kamarádech, všichni byli rovněž z dětského domova, či bydlel na ubytovnách.

V této době nebyl v kontaktu s vlastní rodinou. S rodiči se stýkat odmítal a stále odmítá a bratr byl v té době na Slovensku, kde pracoval jako stavební dělník a nebylo moc možností jak s ním být v blízkém kontaktu. Tudiž s pomocí ze strany rodiny nemohl Roman počítat. Však v současné době je s bratrem alespoň v občasném kontaktu. Bratr mu prý vyčítá, že se nestará o své dvě dcery. Romanova mladší sestra je v současné době v domě na půl cesty v Praze. Se sestrou je pan Roman v osobním kontaktu často a z jeho vyprávění je zřejmé, že jejich vztah je velice pevný.

3. oblast

Romanův přechod z dětského domova do reálného světa nebyl nijak snadný. Bez práce a bydlení se protloukal životem bez konkrétních plánů a řešení jeho situace. Nějaké peníze si prý vždy sehnal. Obcházel supermarkety a nechával se najímat na noční vykládání kamionů, občas vypomohl u přátel v práci. A když bylo nejhůř, neváhal vykrást auto. Musel si prý nějak zajistit peníze. Roman se moc nezatěžoval skutečností, že nemá stálou práci, ale časem mu začalo být nepříjemné navštěvování přátel za účelem přespání a velmi časté *stěhování* z místa na místo. Asi až po roce našel první skutečnou práci ve velkoskladu velkého supermarketu na okraji Prahy. S tímto zaměstnáním přišlo i stálé ubytování. Firma měla pro své zaměstnance ubytovnu, kde Roman obýval pokoj s ještě jedním kolegou.

Po čase, když se jeho bratr vrátil do České republiky, bydleli spolu a Roman získal práci na stavbě, kde pracoval i jeho bratr.

Jak říká, tak výrazné finanční obtíže neměl, prý nic výjimečného nepotřeboval a jeho mzda pokryla část nájemného a náklady na stravu.

Velký zlom nastal s narozením první dcery. S přítelkyní se nastěhovali do společného bytu a zpočátku měli hezký vztah. Ale s postupem času nastaly potíže a Roman se odstěhoval a dceru vídal velmi sporadicky. Po naléhání partnerky a svého bratra se k rodině vracel a následně ji zase opouštěl a takhle to probíhalo několikrát. Ve fázi jednoho z jeho návratů přítelkyně opět otěhotněla, však tuto informaci sdělila Romanovi až po téměř dvou měsících. Roman se dle jeho slov neudržel a partnerku uhodil do tváře. Ona jej opustila a prvorozená dcera byla po několika letech soudně svěřena výhradně do péče matky. Roman nepůsobí dojmem, že by ho tyto skutečnosti tížily a měl by potřebu se o své dcery, alespoň částečně, starat. Říká, že on děti nikdy nechtěl, ale partnerka si to prosadila.

Pan Roman říká, že exekuce ani velké dluhy nemá. To co si půjčoval od přátel, splácel relativně pravidelně.

Roman má široký okruh známých, většina je ze stejného dětského domova, kde Roman vyrůstal.

4. oblast

Zjistit odpovědi na otázky z této oblasti bylo velmi obtížné, Roman téměř přestal komunikovat. Říká, že od života nic nečekal a stále neočekává. Plány do budoucna si nedělá, život se prý stejně neptá. K životu prý nic nepotřebuje a stačí mu čistý vzduch. Blíže o budoucnosti hovořit zásadně odmítal.

7.1.3 Jaroslav

Pan Jaroslav se narodil v měsíci říjnu 1984. Jeho otec zemřel, když bylo Jaroslavovi necelých 12 let. Jeho matka pak začala prostituovat v Německu a Jaroslava nechávala samotného doma. Jaroslav nechodil do školy, která vše nahlásila Orgánu sociálně - právní ochraně dětí a po několika týdnech byl Jaroslav jako 14letý umístěn do dětského domova v západních Čechách. Matka ho navštěvovala pravidelně jednou měsíčně. Zhruba po dvou letech pobytu v dětském domově Jaroslavova matka zemřela při dopravní nehodě a Jaroslav osiřel.

Jaroslav studoval na středním odborném učilišti obor automechanik, jeho studijní výsledky byly však velmi špatné. Opravné zkoušky nebyly výjimkou. V den 18. narozenin odešel z dětského domova. Odborné učiliště nedostudoval, má tedy dokončené jen základní vzdělání.

Pan Jaroslav má za sebou zkušenost s drogami, trestnou činností i výkon trestu ve věznici s dozorem. Jaroslav byl dlouhou dobu dobrovolně nezaměstnaný. Následně pracoval v supermarketech jako skladník, dále na stavbách jako pomocná síla. V současné době je zaměstnán u městských služeb jako popelář.

Jaroslav žije ve společné domácnosti se svou partnerkou již třetím rokem a v květnu 2014 očekávají narození dcery Vanessy.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pan Jaroslav opouštěl dětský domov v den svých 18. narozenin, kterého se nemohl dočkat. Velice se těšil, až opustí dětský domov a už mu nikdo nebude určovat jeho směr, říkat mu co by měl a co neměl dělat. Jaroslav byl v den odchodu prý *nejšťastnější člověk na světě*. Provázely ho jen pozitivně laděné pocity jako je úleva a volnost. Věděl, že konečně může řídit svůj život bez zásahů kohokoli jiného.

2. oblast

Jaroslav si nenechal v době odchodu od nikoho nic poradit či doporučit. Z dětského domova odjel do Brna za svým kamarádem, kterého znal ze školy, a u něho pak nějakou dobu bydlel a užíval si svobody. Pan Jaroslav střídal místa svého bydlení velice často. Někdy bydlel u známých, jindy na ulici. Do zaměstnání po odchodu z domova nenastoupil, nehledal ani žádné brigády. Většinu svého času trávil bez jakéhokoli hlubšího smyslu. Jak sám říká, *užíval si, že nic nemusí*.

3. oblast

Za života v Brně si Jaroslav našel několik *pochybných* přátel a dostal se do jakési party, která jej přivedla k tvrdým drogám. S touto

skupinou lidí žil na okraji města v polorozpadlém domě. V této době sháněl peníze na drogy drobnými krádežemi (elektronika v obchodech, vykrádání aut, atd.), finanční prostředky na cokoli jiného prý nepotřeboval. Časem se stal závislým na heroinu. O tomto období života nechtěl pan Jaroslav skoro vůbec hovořit a některé detaily z něj si ani nepamatoval.

Ve svých 21 letech spáchal ještě s dalšími lidmi trestný čin násilného vloupání do domu na pražské periferii a následně byl zatčen a odsouzen k odnětí svobody na 19 měsíců. O svém odsouzení k odnětí svobody hovoří dnes Jaroslav jako o *nejlepší variantě svého tehdejšího způsobu života, o záchraně života od drog*. Po opuštění věznice žil Jaroslav dlouhou dobu na ubytovně a ve spolupráci s úřadem práce se mu podařilo nalézt zaměstnání.

S Jaroslavovým nezřízeným životním stylem souvisí i řada exekucí a stále nesplacených půjček.

Kontakty s ostatními dětmi ze svého dětského domova nikdy neudržel. V navazování sociálních kontaktů měl po opuštění věznice prý vždy problém. Jako na odsouzeného a bývalého uživatele drog na něj většina lidí pohlížela skrz prsty.

4. oblast

Očekávání, která měl Jaroslav ještě v dětském domově, se prý naplnila, užíval si života a neměl žádné povinnosti. V současné době však již ví, že svůj život po odchodu z dětského domova nasměroval špatným směrem, ze kterého se i dnes občas objevují následky, především v oblasti zaměstnání.

Svou budoucnost vidí pan Jaroslav po boku své rodiny a připravuje se na novou roli otce a velice se na ni těší. Jeho velkým přáním je udržet rodinu a náležitě se o ni starat. Jeho snem je mít

a dokázat si udržet dobrou práci a moct si jednou dovolit koupit vlastní byt.

7.1.4 Tomáš

Pan Tomáš se narodil v listopadu 1985. Do dětského domova ve středních Čechách nastoupil ve svých 9 letech poté, co jeho rodiče značně zanedbávali jeho výchovu. Matka propadla hracím automatům a otec si často vodil domů jiné ženy za účelem pohlavního styku a nutil Tomášovu matku, aby aktu s cizí ženou přihlížela. Stejně tak k tomu byl nucen přihlížet i Tomášův starší, tehdy 16letý bratr.

Bratr pana Tomáše ještě před nástupem do dětského domova utekl z domu a Tomáš o něm nic nevěděl. Jeho bratr jej vyhledal až před pár lety pomocí televizního pořadu. Od té doby je Tomáš se svým bratrem v častém kontaktu.

Pan Tomáš prošel i pěstounskou péčí, ale dvakrát byl do dětského domova navrácen. Oběma pěstounským rodinám se nedařilo Tomáše usměrnit v chování.

Tomáš studoval na středním odborném učilišti v oboru zámečník. Po ukončení studia ve svých 19 letech odešel z dětského domova ke strýci na jižní Moravu, kde pracoval ve strýcově malé truhlářské dílně. Tato práce ho dlouho nebavila, tak následně vystřídal několik druhů práce.

V současné době žije pan Tomáš v Praze se svou o 15 let starší partnerkou a její 22letou dcerou. Pan Tomáš prozradil, že i s partnerčinou dospělou dcerou udržuje intenzivní intimní poměr. Pracuje na pozici skladníka v supermarketu s potravinami.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pan Tomáš opouštěl dětský domov v den svých závěrečných učňovských zkoušek. Na život mimo dětský domov se těšil. Očekával volnost a největší radost měl ze svobody a z toho, že již nebude pod dohledem vychovatelů. Tomáš si tehdy prý žádná negativa neuvědomoval a jen si chtěl užívat vlastní život, aniž by byl pod dohledem jiných osob.

2. oblast

Tomášovi s cestou k vlastnímu startu v dětském domově nikdo nepomáhal. Tomáš neměl moc šancí kam jít. K matce nechtěl a tak se rozhodl jít bydlet ke strýci, který ho přijal s otevřenou náručí. Nabídl Tomášovi, aby bydlel v jeho domě s jeho rodinou a rovněž mu dal práci ve své malé dílně, kde mu Tomáš pomáhal a strýc mu dával pár tisíc měsíčně. Ale pan Tomáš nemusel platit žádné výdaje co se bydlení a stravy týče. Takže veškeré peníze, které za odvedenou práci obdržel, mohl mít čistě jako kapesné.

Ze svých rodičů udržuje Tomáš občasný kontakt jen s matkou, se kterou si prý čas od času zavolají, ale na otázku, jak jeho matka v současné době žije, neznal odpověď. Z čehož vyplývá, že kontakt je velmi mělký. O otci žádné zprávy nemá, rád by se s ním sešel, ale na druhou stranu pro to nic nedělá, ač by možnost byla skrze babičku, otcovu a strýcovu matku. S bratrem nebyl velmi dlouhou dobu v absolutně žádném styku, ale posledních zhruba 5 let o sobě bratři vědí a jsou spolu často ve spojení, ač především skrze sociální síť.

O strýci, ke kterému šel po odchodu z dětského domova, hovoří pan Tomáš hezky. Strýc s manželkou si ho zvalí na každé prázdniny k sobě a Tomáš tam prý vždy rád jezdil. Říká, že u strýce mnohdy trávil

téměř celé letní prázdniny, kdy často podnikali výlety do přírody či si jen tak rozložili stan na zahradě a kempovali. Tomáš má očividně svého strýce velmi rád.

3. oblast

S bezprostřední adaptací na nové životní prostředí pomohl Tomášovi do značné míry strýc, s jehož pomocí byl Tomášův start relativně *klidný*. Tomáš říká, že u strýce bylo hezky a přes skutečnost, že u strýce bydlel a musel jej svým způsobem poslouchat, tak s ním strýc nejednal jako s dítětem, ale jako s dospělým mužem, což Tomáš z dětského domova neznal.

Po určité době přestala Tomáše práce v dílně u strýce bavit a následně se domluvili, že si najde jiné zaměstnání a začne postupně přispívat na chod, již společné, domácnosti. Tomáš prostrídal značnou řadu brigád a zaměstnání, mnohdy prý musel mít i dvě práce, aby mohl platit bydlení a stravu u strýce, ale vždy to nějak zvládal, ač ho žádná práce nikdy nebavila.

Po 4 letech na Moravě u strýce se pan Tomáš s několika kamarády přestěhoval do Prahy s vidinou velmi dobře placené práce. V Praze se mu bohužel nedařilo dle jeho představ, často neměl peníze, půjčoval si od kamarádů i od téměř cizích lidí na značně vysoký úrok. Tyto dluhy má stále a každým měsícem narůstají. Tomášovi prý tito lidé i vyhrožují, ale on se z této situace výrazně nestresuje a říká, že to *nějak* dopadne.

Udržovat kontakty s přáteli z dětského domova bylo dle Tomáše velice obtížné a to především z důvodu velké vzdálenosti. V posledních letech se mu daří nalézat kamarády z domova přes sociální síť, ale s nikým z nich neobnovil osobní kontakt. S výjimkou několika kolegů ze supermarketu, kde v současnosti pracuje, jiné přátele nemá a prý je ani nepotřebuje. Často ho prý kamarádi je využívali. Podrobnosti o tomto

tématu nechtěl více rozebírat a stále jen opakoval, že ho přátele využívali.

4. oblast

Tomáš prý neměl výrazná očekávání od samostatného života, proto ho nic příliš nepřekvapilo. Otázku budoucnosti dle svých slov *neřeší* a plány si zásadně nedělá z důvodu, že mu nikdy nevyšly, jelikož mu je vždy někdo pokazil.

Pan Tomáš celkově působí dojmem až nezodpovědného k vlastnímu životu. Troufám si říci, že život nežije, ale spíše proplouvá a přežívá. Nic závažně nepromýšlí a jeho nejčastější odpovědi na upřesňující otázky či na otázky týkající se emocí bylo „já nevím“.

7.1.5 Radek

Pan Radek se narodil v prosinci 1981. Do dětského domova na jižní Moravě byl umístěn ve svých 11 letech, kdy prarodiče, jež o něj a jeho mladší sestru pečovali, zemřeli na následky zranění po nehodě autobusu. Svě rodiče nikdy nepoznal a od prarodičů o mnoho informací neměl. V dospělosti se se sestrou snažil dopátrat nějakým konkrétním bližším o rodičích, však bez úspěchu.

Pan Radek má dvě děti, desetiletou Alenu a dvouletého Marka. S jejich matkou, Květou, jsou spolu od 17 let a nyní jsou již 7 let manželé.

Radek studoval střední obchodní školu, kterou však nedokončil. Má tedy dokončené jen základní vzdělání. Od září 2014 by chtěl nastoupit na dálkové studium střední průmyslové školy v Praze.

Radek vždy pracoval manuálně, několik let dokonce bez pracovních smluv. Pracoval jako skladník, údržbář, stavební dělník atd.

Zhruba od roku 2005 byl zaměstnán u České pošty jako listovní doručovatel.

V současné době pracuje již 5. rokem jako správce technického zázemí jedné stavební společnosti v Praze. S rodinou žijí v pronajatém bytě v Praze na Žižkově.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pan Radek opouštěl dětský domov hned ve svých 18 letech a to z důvodu své lásky a touhy být se svou o rok starší přítelkyní. Velmi se těšil na den své zletilosti, až bude moci odejít z dětského domova. Provázely ho tedy jen pocity velkého štěstí a splněných snů. Pouze se trochu obával, zda dokáže najít takovou práci, která jej dokáže uživit.

2. oblast

Radek šel ihned po odchodu z domova bydlet ke Květě a její velmi široké rodině, rodina Radka znala, ale neměla tušení, že Radek nemá rodiče a je z dětského domova. Krátce poté se tuto informaci rodina dozvěděla a Radek musel odejít a Květa šla s ním. Nějakou dobu žili u Květiných vzdálených příbuzných a hledali si práci. Radek nakonec našel práci na stavbě, kde pracoval jako pomocný dělník a odešli s Květou bydlet na ubytovnu.

Vzhledem ke skutečnosti, že jedinou Radkovou rodinou je starší sestra, která byla v době Radkova odchodu stále ještě v dětském domově, neudržel Radek při svém životním startu kontakty s nikým jiným. Se sestrou si jen občas napsali dopis. V současné době jsou ve velmi úzkém a intenzivním kontaktu. Radkova sestra byla před lety důvodem, proč se Radek s rodinou stěhoval do Prahy. Sestra tu žila a měla i dobré zaměstnání.

3. oblast

Radek měl vlastní životní start náročný. Často s přítelkyní hledali místo, kde složí hlavu, stále se ani jednomu nedařilo nalézt stálé zaměstnání či alespoň dlouhodobou brigádu. Radek o prvních dvou letech po odchodu z dětského domova hovoří jako o nejnáročnějším období svého života. Už faktor, že přítelkyně kvůli němu opustila vlastní rodinu, byl velmi zavazující, k tomu neměli kde bydlet a mnohdy ani co jíst, což bylo rovněž velmi stresující. Radek říká, že se tehdy velmi děsil, že přijde den, kdy ho přítelkyně s velkým množstvím výčitek opustí. Věděl, že by se o ni měl postarat, ale vůbec se mu to nedařilo. Však situace se asi po dvou letech zklidnila a se stále stejnou partnerkou našli pronájem a dobrá zaměstnání. Jak Radek říká, od 20let začali žít krásným společným životem, kterým žijí stále.

Bohužel nastali oběma problémy s exekucemi. V dobách, kdy nebyli zaměstnaní, nebyli registrovaní na úřadu práce a ani si neplatili zdravotní a sociální pojištění, což bylo následně opravdu velkým problémem, který je stále pronásleduje a stále splácí zmíněné exekuce. Velkým zlomem byl pro Radka až pracovní poměr u České pošty, o kterém hovoří jako o prvním *pořádném* a dobře placeném zaměstnání.

Největší životní událostí Radkova života pro něj bylo narození dcery Aleny. Dítě s partnerkou chtěli, však Radek moc dobře věděl, že se bude muset velmi snažit, aby dokázal rodinu zabezpečit. Bylo to údajně *náročně krásné období*.

Radek prý nikdy po odchodu z dětského domova neměl velkou touhu se přátelit s ostatními dětmi z domova a své kontakty s nimi úplně přerušil. Několik z nich obnovil až po přestěhování do Prahy za pomoci své sestry.

Radek je velmi přátelský a milý člověk. Má prý velký okruh přátel, které však získal až v Praze. Spolu s manželkou a dětmi se pravidelně

stýkají s několika dalšími rodinami a společně tráví spoustu volného času.

4. oblast

Radek říká, že vše co tehdy jako 18 letý od života chtěl, se splnilo více jak 100%. V době odchodu z dětského domova měl myšlenky pouze na Květu, ale prý moc nevěřil, že spolu všechny ty počáteční problémy překonají.

Radek se obává, aby si dokázal udržet stávající zaměstnání, které je vedle rodičovského příspěvku jediným zdrojem příjmů jeho rodiny. Jeho plány nejsou nereálné a troufám si říci, že i skromné. Od září tohoto roku plánuje nastoupit zpět do školy, rád by si dálkově dodělal maturitu. Obává se totiž, že za pár let nebude rozumět tomu, co se dcera bude ve škole učit. Nechce být pro svou dceru otcem, který má jen základní školu.

S velkým úsměvem na rtech říká, že se děsí dne, kdy si dcera přivede domů chlapce. Prý to snad nebude takový *hlupák*, jakým byl dříve on sám.

7.1.6 Jana

Paní Jana se narodila v měsíci srpnu 1982. Do dětského domova na jižní Moravě byla umístěna ve svých 8 letech společně se svými dvěma staršími bratry. Otec od jejich rodiny odešel a matka péči o své tři děti nezvládala, neposílala je do školy, zanedbávala jejich lékařské prohlídky apod. V dětském domově vyrůstala společně se svými bratry.

Jana studovala učební obor, kde se učila na kuchařku a studium jí velice bavilo. Po úspěšném složení učňovských zkoušek odešla Jana

z dětského domova ke své matce a bratrovi do malé vesnice kousek od Břeclavi.

Jana během svého života prostrídala velkou řadu zaměstnání, od pomocné kuchařky ve školní jídelně, přes prodavačku v potravinách, uklízečku v domácnostech až po dělnici v jedné firmě vyrábějící malé domácí spotřebiče. Nikde však moc dlouho nevydržela a s několika zaměstnavateli měla i výrazné konflikty.

V současné době je již 6. rokem v Praze, kde momentálně žije se svým partnerem. Je zaměstnaná v restauraci v centru Prahy jako kuchařka a snaží se propracovat na pozici zástupce šéfkuchaře.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Paní Jana opouštěla brány dětského domova ve svých téměř 19 letech po zdárném ukončení své přípravy na budoucí povolání. Z dětského domova, kde již žila bez bratrů, se těšila. Byla plná pozitivních očekávání. Těšila se na život u své matky, až budou konečně spolu. Chtěla odejít již ve svých 18 letech, ale to by nemohla dokončit školu, která byla dosti daleko. Jana v době odchodu prý měla i trochu obavy, aby měla kde pracovat a měla tak vlastní vydělané peníze a mohla si koupit spoustu věcí, které v dětském domově mít nemohla.

2. oblast

Jana se z dětského domova stěhovala k matce do malé vsi. Vzájemně se na sebe těšily a prvních několik dní si prý jen povídaly a snažily se dohnat těch 10 let, které nebyly spolu. Po čase však začaly vznikat problémy. Jana nemohla nikde v okolí najít práci, to málo co v domově dostala, dala matce a ta po ní chtěla další a další peníze, i když sama nepracovala. Tehdy je živil mladší z bratrů, který pracoval

na blízké vinici. Jana se dostávala do častých konfliktů s matkou. Každá měla jiné názory a neshody se jen prohlubovaly. Bratr se snažil vztah mezi nimi uklidňovat, avšak matka si nedala říct a chtěla stále jen peníze od obou svých dětí. Často prý argumentovala, že bydlení je velmi drahé a ona nemá povinnost je u sebe nechat bydlet zadarmo.

Jana kromě bratrů a matky o žádných dalších příbuzných neví.

3. oblast

Jana hovoří o tom, že její život mimo dětský domov byl úplně jiný, než doufala, že bude. Její velké neshody a problémy s matkou postupem času narůstaly a nedalo se to vydržet. Jana měla z počátku svého nového života jen špatně placené brigády, z nichž většinu peněz musela dávat matce, ač jí mnohdy nezbývalo ani na jídlo.

Často měnila zaměstnání, nikde dlouho nevydržela, často do práce vůbec nedorazila či chodila pozdě. To žádný zaměstnavatel dlouhodobě netoleroval a Jana tak více času trávila hledáním nové a nové práce než prací samotnou. Na otázku proč se stávalo, že nepřišla do práce, odvětila, že byla tehdy *hloupá* a nechtělo se jí. Prý nebyla tehdy schopná domýšlet následky a myslela si, že když má pracovní smlouvu nebo dohodu o brigádě, nemůže jí z práce nikdo vyhodit.

Zhruba po dvou letech odešla od matky za nejstarším bratrem do Olomouce. Bratr byl v té době již ženatý a se svou manželkou očekávali narození dítěte. Toto období bylo těžké, ale konečně se prý začala učit normálnímu a zodpovědnému životu. Bratr byl nekompromisní a vzhledem ke skutečnosti, že u sebe nechal Janu bydlet, požadoval od ní dodržování určitých pravidel. Jana našla uspokojivé zaměstnání, do kterého již zodpovědně docházela a pomáhala švagrové s domácností a do doby narození dítěte si musela najít vlastní bydlení.

V současnosti říká, že bydlení u bratra a jeho velké nároky byly tou pravou *školou života*. A jen díky bratrovi se naučila starat se sama o sebe a neocitla se na ulici a nyní je dobrým člověkem.

Janu dostihly i exekuce a to za neplacení zdravotního a sociálního pojištění z dob, kdy nebyla zaměstnaná. V současné době splácí dluh bratrovi, který jí tehdy pomohl exekuci vyřešit.

Jana po odchodu z dětského domova nebyla v častém kontaktu s ostatními dětmi z dětského domova, to se však změnilo s jejím příchodem do Prahy, kdy se začala pravidelně stýkat se svou tehdejší kamarádkou z dětského domova a jejím bratrem. Ještě za života na Moravě prý neměla moc dobrých přátel, navazovala kontakty jen s lidmi ze zaměstnání, ale nemluví o nich jako o významných lidech v jejím životě. V současné době má okruh přátel především ze zaměstnání a tito lidé jsou již skutečnými kamarády.

4. oblast

Jana byla po odchodu z dětského domova velmi zklamaná. Především jí mrzel nevydařený vztah s matkou, od které čekala pomoc a lásku, které se ovšem nedočkala. Rovněž si prý nedovedla představit, že bude tak velkým problémem najít si dobrou práci.

Její současným přáním je stát se pravou rukou šéfkuchaře v restauraci, kde již 3 roky pracuje. Je prý na dobré cestě, ale musí se ještě hodně snažit. Jana je odhodlaná pracovat naplno a splnit si tak svůj sen.

Vlastní rodinu Jana neplánuje, má teď prý jiné starosti, a život jen s partnerem je jí dostatečným. Z rozhovorů bylo však patrné, že se Jana spíše obává, že bude stejně špatnou matkou, jakou byla ta její. Říká, že dítě by si nezasloužilo mít matku, která by ho následně neměla dostatečně ráda.

7.1.7 Sandra

Paní Sandra se narodila v březnu 1989. Do dětského domova ve středních Čechách byla umístěna ve svých 7 letech i se svým bratrem, kdy bylo Orgánu sociálně - právní ochrany dětí školou nahlášeno na podezření na fyzické týrání obou dětí, které bylo následně prokázáno. Sandře ubližoval partner její matky. Matka stála na straně partnera a dokonce tvrdila, že si děti ubližují sami.

Sandra se svým o dva roky starším bratrem vyrůstala ve stejné skupině. Její bratr měl mezi 14. a 15. Rokem útěkové období, kdy s bratrem nebyla v kontaktu, ale v současné době udržují pevné vazby.

Paní Sandra vystudovala učební obor, kde se učila kadeřnicí. Krátce po ukončení studia odešla z dětského domova k bratrovi do Sedlčan. Sandra prošla několika zaměstnáními, od práce pro úklidovou společnost přes prodavačku v potravinách až k vytoužené práci v kadeřnictví.

Sandra je v současné době na rodičovské dovolené s ročním synem Sebastianem. Sebastiánovým otcem je Sandřin starší kamarád z dětského domova, ten s nimi však nežije a o syna se nestará a ani nejeví zájem. Nikdy spolu neudržovali jakýkoli partnerský vztah. Sandra o jejich vztahu hovoří jako o *krásném omylu*. Je to hrdá matka. Spolu se synem žijí u tety v Praze, která je Sandře značnou oporou a pomáhá jí i s výchovou syna.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Sandra odcházela z dětského domova až po ukončení přípravy na povolání. Sandra se na nový život příliš netěšila ba naopak, spíše se obávala. Největší obavy měla především v otázkách bydlení a práce.

Věděla, že už jí nikdo neporadí, nebude si moci říct o pomoc. Dále ji provázely pocity smutku a beznaděje. Čím více se odchod blížil, tím více otázek v ní vyvstávalo. Rovněž nechtěla opustit prostředí, ve kterém doposud strávila většinu života a které jí poskytovalo jistotu.

2. oblast

Sandru vedly její kroky ke staršímu bratrovi, který žil se svou přítelkyní v Sedlčanech, přestože věděla, že u nich nebude moct bydlet dlouhodobě. Sandra byla bez práce a jedinými prostředky bylo 8 tisíc korun, které obdržela jako startovné. Dlouhou dobu se snažila najít si práci, které bylo v té době v Sedlčanech málo. Začínala být zoufalá a nevěděla kudy kam. Nakonec jí pomohl bratr, který jí sehnal brigádu v truhlářské dílně, kam chodila párkrát týdně uklízet. Postupem času našla Sandra několik dalších drobných brigád, které jí rázem více vyplnily pracovní týden.

Sandra chtěla jít po odchodu z dětského domova bydlet k matce a její nové rodině, ale matka jí sdělila, že u nich není Sandra vítána. I přesto mluví Sandra o své matce hezky a ráda by s ní trávila čas. Kromě matky a bratra má Sandra ještě o 11 let starší tetu, která žije v Praze a se kterou navázala užší kontakt až po odchodu z dětského domova, dříve to prý nebylo možné. Svého bratra má velmi ráda a je mu vděčná, že jí zpočátku pomohl.

3. oblast

Sandra měla problémy se naučit žít novým životem. Říká, vše bylo velmi obtížné, sehnat práci s nálepkou *dítěte z děcáku* bylo opravdu velkým problémem. Řada lidí na ní nahlížela jako na výtržníka či se obávali, že Sandra v práci provede něco nekalého. Zpočátku měla Sandra velké potíže, bez práce a bez placení povinného pojištění jí začaly narůstat dluhy, často se stávalo, že si nemohla koupit ani jídlo. Než si práci našla, snažil se o ni starat bratr, který ale peněz neměl

nazbyt. Asi rok po odchodu z dětského domova, kdy se Sandře stále nedařilo najít si vhodnou práci, odešla do Prahy za tetou, která jí našla práci uklízečky. Ač to Sandru nebavilo a výplatu dostávala nepravidelně, byla to práce s regulérní pracovní smlouvou, tedy bez dalšího narůstání dluhů na zdravotním a sociálním pojištění.

Sandra dále prošla mnoha různými zaměstnáními, až byla přijata na částečný úvazek do kadeřnictví, což bylo jejím velkým přáním.

V době svého těhotenství prožívala Sandra neskutečný strach o dítě. Byla si vědoma, že dítě nebude vychovávat jeho otec, ale věděla, že ona chce být matkou. Velmi se obávala péče o dítě, aby mu svým jednáním neublížila a aby mu byla dobrou matkou. Celé těhotenství i v současné době žije stále u tety, která je dle Sandřiných slov *anděl*. Pomáhá jí s péčí o malého Sebastiana a podporuje ji i finančně.

Sandra prý nikdy nebyla v dětském kolektivu příliš oblíbenou, i v Sedlčanech měla problém najít si přátele. Zlom přišel až v Praze. Má spoustu dobrých známých ze zaměstnání, vytvořila si kamarády i v tetiném okruhu přátel. V porodnici se seznámila s jinou nastávající maminkou, o které dnes hovoří jako o nejlepší kamarádce, se kterou si může, mimo jiné i předávat zkušenosti a rady co se péče o dítě týká.

4. oblast

Sandra říká, že všechna očekávání od života mimo dětský domov se naplnila. Čekala, že život bude hodně náročný a její strach bezproblémovým opravdu nebyl. V současné době, jako šťastná matka, se nad svými začátky pousmívá, ale je si vědoma, že bez bratra a především bez tety by skončila zcela jinak a jinde.

Sandra plánuje do roka nastoupit do zaměstnání, jelikož rodičovské příspěvky nepokryjí všechny její a Sebastianovy výdaje a musí přestat být závislá na tetě.

Jejím životním úkolem je dobrá výchova syna, jehož život má téměř naplánovaný. Velkým přáním je být nezávislá a dokázat se finančně starat o sebe a syna a nalézt *náhradního* otce pro Sebastiana.

7.1.8 Simona

Slečna Simona se narodila v únoru 1988. V dětském domově v jižních Čechách vyrůstala od svých 12 let. Její matka byla drogově závislá a otcovým bydlištěm byly převážně věznice po celé republice. Simona vzpomínala, že se otec jednou za čas objevil doma a za několik týdnů už byl zase ve vazbě.

Slečna Simona má čtyři sourozence, všechny o více jak 10 let starší a všechny nevlastní, z otcovy strany. Ví, že všichni čtyři její sourozenci vyrůstali v Českých Budějovicích, ale Simona je nikdy nepoznala a ani nemá tendence k tomu je poznat. Simona studovala učební obor prodavačka. Vzhledem ke skutečnosti, že její studium bylo zakončeno učňovskou zkouškou a dokladem byl pouze výuční list, rozhodla se Simona studovat ještě dva roky na obchodní škole, aby měla středoškolské vzdělání s maturitou. Až po složení maturitní zkoušky, ve svých 20 letech, odešla z dětského domova.

V současné době studuje Simona 4. ročník bakalářského studia na Vysoké škole ekonomické v Praze.

Slečna Simona prozatím nikdy nepracovala na plný úvazek v jednom zaměstnání. Jen brigádně pracovala jako prodavačka, uklízečka či pomocná kuchařka. I toto bylo její motivací vystudovat vysokou školu, aby měla možnost pracovat na lépe placených pozicích. V současnosti pracuje Simona brigádně ve vinotéce na pár hodin týdně a o víkendech pracuje ve fitness centru.

Se svým partnerem, se kterým je již 5 let, žijí v malé garsonce v Praze, ale plánují pronájem většího bytu rovněž v Praze, ale to však až poté, co Simona dokončí svá vysokoškolská studia.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Slečna Simona opouštěla brány dětského domova až po dokončení svého studia. V souvislosti s právě složenou maturitní zkouškou, odcházela s pocity velkého štěstí, plná naděje s vidinou vlastního a úspěšného života. Simona je velice rázná, odhodlaná a možná až moc sebevědomá. I to je pravděpodobně důvodem, že ze samostatného života neměla velké obavy, věděla, *že vše zvládne, jelikož to zvládnout chce.*

2. oblast

Ihned po odchodu z dětského domova šla Simona bydlet ke svému partnerovi, kterého potkala v maturitní třídě, který žil ještě se dvěma spolubydlicemi v relativně velkém bytě v Táboře. Simona v Táboře pracovala jako prodavačka v malé prodejně domácích potřeb. Tato práce ji však vůbec neuspokojovala, snažila se hledat lepší, respektive lépe placené zaměstnání, ale bez úspěchu.

V této době se rozhodla, že zkusí studovat vysokou školu, aby měla větší šance mít jednou kvalitnější práci, než jak říká „prodávat vařečky a hrnce“. S partnerem se rozhodli, že se přestěhují do Prahy a budou jen oni dva a již žádní spolubydlicí. Za velké podpory přítelových rodičů se jim podařilo najít si v Praze relativně levné bydlení a s finanční podporou od jeho rodičů se stěhovali do svého.

Vlastní rodinu má Simona relativně velkou, ale se svými čtyřmi sourozenci není a nikdy nebyla v žádném kontaktu. Po odchodu

z dětského domova navštívila matku, která byla stále závislá s občasnými světlými chvilkami. O matce hovoří poměrně hezky, ráda by jí pomohla, ale o pomoc matka nestojí a dle Simoniných slov by to asi *nemělo cenu*. V současné době je s ní jen v občasném kontaktu. O otci Simona zásadně odmítá hovořit. Vyčítá mu, že díky jeho problémům začala matka užívat drogy a Simona tak musela vyrůstat v dětském domově.

3. oblast

Možná právě díky svému odhodlání a tvrdohlavosti zvládá Simona svůj život dobře. Díky partnerovi a jeho rodině se nikdy nedostala do závažných finančních obtíží. Říká, že na jídlo a střechu nad hlavou se ve dvou dá dobře vydělat. Z počátku to měli v Praze náročné, ale jakmile našel přítel zaměstnání a ona brigádu, mohla se pak v klidu připravovat na přijímací zkoušky na vysokou školu.

Simona je pozitivně naladěná a velmi přátelská. S navazováním nových vztahů prý nikdy neměla potíže. Ve škole ani na brigádách se však nesvěřuje se skutečností, že vyrůstala v dětském domově, sama hovoří o tom, že nechce, aby jí někdo *bezdůvodně litoval* či *odsuzoval*. S ostatními lidmi z dětského domova je jen v občasném kontaktu a to především díky sociální síti.

4. oblast

Simona říká, že vše co očekávala ještě v dětském domově, později nastalo, ale jen proto, že si nedovolila, aby tomu bylo jinak. Od života čekala samostatnost, svobodu a úspěch a toto vše prý v současné době má.

Slečna Simona je zaměřená na detaily, budoucnost má jasně určenou. Primárním cílem je dokončit vysokou školu, sehnat kvalitní zaměstnání a více se tak zapojit do finanční péče o společnou

domácnost. S partnerem rovněž plánují rodinu, ale jak Simona říká, nejdříve za šest, sedm let, až budou mít opravdové zázemí.

Její tajným snem je dovolená u moře společně s partnerem, jeho rodiči a svou matkou.

U slečny Simony jsem zpočátku velmi váhala, zda je její postoj k životu jen jistou pózou či zda je opravdu tak silným člověkem a osobností s velkým „O“. Po posledním rozhovoru s ní, jsem došla k vlastnímu přesvědčení, že tato 25 letá žena je plná pozitivního náboje a rovněž odhodlaná udělat cokoli, aby žila svým vysněným životem.

7.1.9 Anna

Slečna Anna se narodila v dubnu 1990. Do dětského domova ve východních Čechách nastoupila ve svých 16 letech společně se svými dvěma sestrami poté, co byla jejich matka hospitalizována na psychiatrické léčebně pro své poruchy osobnosti a otec byl toho času ve vazební věznici v Praze. Anny prababička měla snahu se o své pravnučky postarat, ale kvůli svému pokročilému věku a počínající demenci to nebylo možné. Obě sestry slečny Anny jsou mladší, v současné době jim je 17 a 21 let.

Slečna Anna studovala střední hotelovou školu, obor cestovní ruch, ale po přestěhování do dětského domova nastaly u Anny značné kázeňské a prospěchové problémy a ze školy byla ve 2. ročníku vyloučena. Hlavním důvodem zřejmě bylo fyzické napadení spolužačky, která se Anně posmívala, kvůli jejich obtížné rodinné situaci. Poté Anna nastoupila na střední odborné učiliště na obor zahradník. Zde již žádné obtíže neměla a studium úspěšně zakončila s výučním listem ve svých 21 letech. Po ukončení studia opustila dětský domov a přestěhovala se

do Chrudimi, kde měla předem dojednané zaměstnání v místním zahradnictví.

V současné době žije slečna Anna se svou sestrou a třemi dalšími lidmi nedaleko Prahy. Pracuje na zkrácený úvazek ve velkoskladu se zahradnickými a dekorativními potřebami a o víkendech váže dekorace ze sušených květin, které následně prodává. Se svou nejmladší sestrou je v současnosti spíše jen v telefonickém kontaktu, nemá finanční prostředky na pravidelné cestování.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Slečna Anna opustila dětský domov až po úspěšném zakončení svého učebního oboru. Ač se Anna těšila na vlastní život, z dětského domova se jí nechtělo, jelikož tam stále zůstávaly obě její mladší sestry. Anna se bála, jak budou odloučení všechny tři zvládat a rovněž věděla, že se jim bude velice stýskat. Měla špatný pocit, že jim nebude na blízku a prožívala i pocity výčitek, že je opouští a nebude na ně moct dohlížet.

Co se týče samostatného života, velmi se těšila do zaměstnání, až si bude vydělávat vlastní peníze a vychovatelky nebudou mít pod dohledem její výdaje.

Slečna Anna se z dětského domova stěhovala se slzami v očích.

2. oblast

Anně v dětském domově velmi pomohla sociální pracovnice. Ještě před Anniným odchodem jí zajistila zaměstnání v zahradnictví v nedalekém městě. Součástí pracovního místa bylo i ubytování v malé garsonce, která byla přímo v budově zahradnictví.

Anna měla tedy otázku bydlení bez většího úsilí předem vyřešenou. Anna byla v práci spokojená a setrvala v tomto prvním zaměstnání necelé 3 roky, než majitel celé zahradnictví zavřel. Po takovéto praxi a s dobrým doporučením neměla následně problém najít práci v Praze, kam se rázem s několika dalšími kolegy přestěhovala.

Anna má, a i po odchodu z dětského domova měla, velmi hezké vztahy s oběma sestrami, říká, že kdyby je neměla, byla by jako *bez rukou*. Dokud pracovala v prvním zaměstnání, jezdila sestry navštěvovat každých 14 dní. Poslední dva roky, po smrti prababičky je v častém kontaktu s matkou, která ji často navštěvuje. Anna má několik vzdálených příbuzných, které od svého dětství neviděla a prý ani nemá potřebu to napravit.

3. oblast

Anna se díky okamžitému zaměstnání a ubytování byla schopná na neústavní život adaptovat velice dobře. Ač se mnohdy cítila velmi osamocena, uvědomovala si, že musí 100% fungovat, aby k ní pak mohly jít sestry bydlet a ona jim byla schopna pomáhat. U všech rozhovorů hovořila Anna o sestrách velmi hezky a s opravdovou láskou.

Anna po odchodu z dětského domova neměla výrazné finanční potíže. Z výplaty si zaměstnavatel rovnou strhával část na uhrazení nájemného a s celou výplatou, kterou Anna dostala, mohla počítat na jídlo a další věci osobní potřeby. Anna přiznává, že občas kouří marihuanu, ale prý se jí nikdy nestalo, aby mzdu utratila tak, že by jí nezbylo na jídlo a na cestu za sestrami. Asi jediným jejím špatným počinem jen nezaplacená pokuta za jízdu načerno v městské hromadné dopravě, která se již před mnoha lety proměnila v téměř třicetitisícovou exekuci, se kterou se Anna potýká dodnes.

Anna má jen pár přátel, většinou ze zaměstnání. Od doby přestěhování se do Prahy je v kontaktu jen s jedním kamarádem z dětského domova, kde společně vyrůstali.

4. oblast

Dalo by se říci, že Annina očekávání od samostatného života se splnila. Byla si prý vědoma, že život mimo dětský domov nebude snadný, a to především z finančního hlediska. Hlavním jejím přáním bylo žít se sestrami, což se jí zatím daří. Ač v současné době doslova bojuje o každou korunu, zůstává optimistická a plná naděje.

Anna doufá, že za pár let bude schopná bydlet sama, popřípadě jen se sestrami, ale bez dalších spolubydlících. Těší se na svůj vlastní domov.

Anniným velkým přáním je mít vlastní květinářství. Rovněž by ráda měla vlastní rodinu, ale říká, že pokud to nevyjde, její život půjde dál.

7.1.10 Lukáš

Pan Lukáš se narodil v červenci 1991. Do dětského domova ve východních Čechách nastoupil ve svých 13 letech. Do té doby vyrůstal se svou matkou a babičkou. Babička pak náhle onemocněla a za relativně krátkou dobu zemřela. Lukáš i jeho dva mladší sourozenci od smrti babičky žili společně v dětském domově. Proč se o ně nestarala matka, Lukáš neví, respektive o tom spíše nechce hovořit. Lukášův otec s rodinou žil jen do Lukášových 7 let, poté otec odešel a pan Lukáš o něm od té doby nic neví a ani ho již neviděl. O matce během všech našich setkání hovořil jen velice okrajově a otázkám zaměřeným na rodinu se spíše vyhýbal.

Jeho dva mladší sourozenci jsou stále v dětském domově. Sestře je 19 let a studuje učební obor kuchař-číšník a bratrovi je 16 let a studuje na základní škole. Lukáš s nimi byl celou dobu jeho pobytu v dětském domově ve stejné skupině. Nyní je s nimi stále v pravidelném kontaktu.

Pan Lukáš se učil pekařem na odborném učilišti v Pardubicích. Ve svých 17 letech se účastnil projektu, který ho měl připravit na samostatný život. Po úspěšném dokončení studia odešel do Prahy do domu na půl cesty, kde však dlouho nesetřval. Lukáš žil v azylovém domě pro muže a v současné době je opět v domě na půl cesty na Praze 8, ale pobytová smlouva mu bude končit začátkem února roku 2014.

V současné době pracuje pan Lukáš v jednom pražském supermarketu v oddělení pečiva na plný úvazek, kam se však musel vypracovat. V tomto supermarketu začal pracovat před více jak rokem na pozici pracovníka úklidu.

Pan Lukáš za pomoci klíčové sociální pracovníce v domě na půl cesty v současnosti shání pronájem malého bytu v Praze, kde by mohl *konečně* bydlet zcela sám.

Výstup z rozhovorů

1. oblast

Pan Lukáš opouštěl dětský domov až po svém vyučení. Z dětského domova se těšil, těšil se na vlastní, nový život. Vzhledem ke skutečnosti, že se před odchodem z domova účastnil programu, který měl za úkol ho připravit na samostatný život, byl si Lukáš vědom řady povinností a obtíží, které život venku, mimo dětský domov obnáší.

Lukáš má poruchu řeči, je velmi uzavřený a málo komunikativní, i proto se strachoval, zda si bude schopen nalézt nové přátele, kteří ho

nebudou kvůli jeho problému odsuzovat. Rovněž doufal, že se mu podaří nalézt zaměstnání, které ho bude bavit.

2. oblast

Lukáš odcházel z dětského domova rovnou do domu na půl cesty v Praze, s jehož nalezením mu ještě v době pobytu v domově pomáhal sociální pracovník, bez nějž by prý nevěděl, jak a kde má nové bydlení hledat.

Vzhledem k častému porušování pravidel života v domě na půl cesty mu byl pobyt asi po 4 měsících ukončen. Lukáš pobýval nějakou dobu na ulici, kde si ho všimli pracovníci azylového domu pro muže a nabídli mu pomoc. Po několika měsících v azylovém domě si Lukáš našel práci. Pracoval brigádně pro společnost, která instalovala plakáty na autobusové a tramvajové zastávky. Zhruba po půl roce se mu podařilo se opět dostat do jiného domu na půl cesty, kde už pravidla dodržuje.

O své rodině, respektive o matce, nechtěl Lukáš hovořit, otázkám na ni se vyhýbal velice rázným stylem. Se svými sourozenci, kteří jsou stále v dětském domově, je v pravidelném kontaktu skrze sociální síť. Však z jeho odpovědí vyplynulo, že ho se sourozenci, především se sestrou, váže silné pouto.

3. oblast

Lukášův odchod z domu na půl cesty na ulici pro něj byl velmi obtížným, nevěřil, že ho může někdo vyhodit a udělat z něj tak bezdomovce. Svou výraznou chybu v tomto ohledu nevidí. Lukáš se pochopitelně neuměl na ulici pohybovat, byl několikrát okraden, až mu prý zbylo jen oblečení, které měl na sobě. Často dle svých slov propadal stesku po dětském domově a sourozencích, neměl peníze, kde spát a dokonce i pomýšlel nad ukončením vlastního života. Jak sám říká, je

vděčný azylovému domu, kde mu hodně pomohli, měl vlastní postel a časem i peníze.

V azylu se seznámil s několika lidmi, se kterými se údajně navzájem podporovali k lepšímu životu. Jediný kontakt, který se mu postupem času podařilo obnovit, byl s kamarádkou z dětského domova, se kterou se před časem náhodně setkal, a nyní jsou v intenzivním kontaktu. Pan Lukáš nemá ve svém okolí velké množství přátel, však dobrého přítele našel v domě na půl cesty, kde oba pobývají.

Po přestěhování do druhého domu na půl cesty vystřídal Lukáš několik brigád a prací, ale po čase mu sociální pracovnice pomohla zprostředkovat zaměstnání, kde měl v budoucnu šanci pracovat jako pekař, co ho velmi bavilo studovat.

V domě na půl cesty mu pomohli vyřídít přijatelný splátkový kalendář na splacení dluhů, které mu v době života na ulici vznikly na zdravotním a sociálním pojištění. Rovněž v současné době řeší exekuci, která nastala z nezaplacené pokuty v městské hromadné dopravě.

4. oblast

Ač pan Lukáš věděl, že život mimo dětský domov bude náročný, doufal, že mu dům na půl cesty bude pomáhat a ne, že jej vyhodí na ulici, což bylo asi největším zklamáním. Bohužel si již Lukáš zcela nepřipouští, že mu dům na půl cesty neukončil pobyt zcela bezdůvodně.

V současné době si velmi pochvaluje pomoc své klíčové pracovnice, která ho podporuje a hodně pomáhá k úplnému osamostatnění.

Lukáš není velký snílek, říká, že mu do budoucna stačí udržet si stávající zaměstnání a najít si levný pronájem bytu, aby už mohl být *opravdu dospělým*.

8. Shrnutí výzkumu

V rámci tohoto šetření jsem měla šanci blíže poznat řadu různých osobností. Někteří účastníci výzkumu byli sdílní, jiní si drželi odstup sobě vlastní. Téměř všichni účastníci se více či méně obávali, že budou jejich životy zveřejňovány a proto pro ně bylo důležité časté ujišťování o jisté ochraně jejich soukromí. Všichni respondenti byli ve věkovém rozmezí 22 až 32 let.

Cílem výzkumu nebylo hodnotit životní starty mladých lidí, ale snaha o co nejvíce podrobný popis počátků samostatných životů a získání tak uceleného náhledu na určité skutečnosti, které mladé dospělé po opuštění dětských domovů provázely.

Všichni účastníci výzkumu žili po určitou dobu v nefunkčním rodinném prostředí, které do určité míry ovlivňovalo jejich osobnost. Důvody pro umístění účastníků výzkumu do dětských domovů byly různé. Od neschopnosti rodičů se o děti starat, přes zanedbávání rodičovských povinností a různé druhy závislosti rodičů až po fyzické týrání dětí. Jen v jednom případě byla důvodem pro umístění respondenta do dětského domova smrt osob, které o něj pečovali. Většina účastníků výzkumu nejeví v současné době o styk s rodiči velký zájem či jsou jejich vztahy s rodiči velmi citově ploché.

Situace, za kterých respondenti opouštěli dětské domovy, lze jednoduše shrnout na dvě: po dovršení zletilosti a po dovršení zletilosti s dokončenou přípravou na budoucí povolání. Zajímavostí je, že všichni tři respondenti, kteří opustili dětský domov v 18 letech s dokončeným jen základním vzděláním, jsou muži. Mezi účastníky se jen jednou vyskytlo dokončené středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Z čehož lze usuzovat, že děti v dětských domovech nejsou dostatečně motivovány a podporovány studovat a vybírají si, či jsou jim

vychovatelkami často doporučovány, spíše učební obory, kde mají vyšší pravděpodobnost úspěchu.

Emoce, které účastníci výzkumu v době odchodu z dětského domova prožívali, byly různé. Mnohdy se pozitivní pocity prolínaly s negativními. Většina respondentů se svým způsobem na vlastní život těšila, ale byli i tací, kteří se spíše obávali, jak budou schopni svůj život vést. Řada účastníků uvedla, že se těšili, až budou žít vlastní, svobodný život bez dohledu dospělých autorit.

U 8 z 10 účastníků výzkumu vyšlo najevo, že z dětského domova odcházeli „nevybavení“ pomocí či radou ze stran personálu dětského domova. Pouze dva respondenti měli zkušenost s pomocí sociálních pracovníků s jejich přechodem do samostatného života. Oba tyto účastníci vyrůstali ve stejném dětském domově. Tato skutečnost se mi jeví jako vysoce alarmující.

Většina respondentů nacházela první ubytování u kamarádů či partnerů. Jen dva účastníci směřovali k rodičům, respektive matkám a dva respondenti našli zázemí u jiných příbuzných. Zatímco do domu na půl cesty jako do „návazné služby“ směřoval jen jeden účastník tohoto výzkumu. Velká část respondentů volila formu spolubydlení s několika dalšími lidmi, ve většinou malých bytech, bez nároku na vlastní soukromí. Někteří dále žili na ubytovnách či se ocitli zcela bez prostředků na ulici.

Více jak polovině účastníků výzkumu vznikly dluhy na povinném pojištění z dob, kdy nebyli zaměstnáni a tyto dluhy se následně velmi často překlenuly v exekuci.

Velmi pozitivním pro mne bylo zjištění, že respondenti výzkumu, kteří znají své sourozence, s nimi většinou mají hezký a pevný vztah. Což lze mimo jiné přisuzovat i stejnému životnímu osudu a jisté nutnosti se stále navzájem podporovat.

Pouze dva respondenti se účastnili jistých přípravných programů, které jim měly start ulehčit, však tito účastníci výzkumu hovoří, že i přes přípravu, ze které si mnoho praktických rad již nepamatovali, měli životní start nelehký.

Na otázku, zda si s odstupem času myslí, zda byli v době odchodu na vlastní, neústavní život připraveni, odpověděli téměř všichni respondenti, že nebyli a ani být nemohli. Mnohdy jim bylo čerstvých 18 či 19 let, neprošli žádnou systematickou přípravou a najednou, téměř den ze dne se ocitli sami a museli začít žít život, o kterém neměli nejmenší tušení.

Závěr

Záměrem mé diplomové práce bylo přiblížit a především upozornit na problémy a situace, které mladým lidem po odchodu z dětských domovů mnohdy znepríjemňují jejich vhodné a „poklidné“ začlenění do většinové společnosti.

V teoretické části práce byla popsána jednotlivá zařízení ze systému ústavní péče z hlediska legislativního a i z pohledu veřejného ochránce práv. Rovněž zde bylo pojednáváno o nejčastějších důvodech, které vedou k odebrání dětí z jejich původní rodiny a následnému umístování do některého ze zařízení systému ústavní péče o děti a mládež. V teoretické části jsem se dále podrobně zaměřila na potřeby mladých lidí a rovněž na alternativy možných příprav na samostatný život. Velká část je věnována faktorům, které ovlivňují integraci mladých dospělých z dětských domovů do společnosti. Dále je v teoretické části pojednáno o domech na půl cesty, které jsou jakousi následnou péčí o mladé lidi, kteří vyrůstali v zařízeních ústavní výchovy.

Cílem praktické části bylo zmapovat životní cesty několika mladých lidí, kteří v minulosti prožívali více či méně velkou část svého dětství v uměle vytvořeném, ústavním prostředí. Nejenže mají mladí lidé problémy s hledáním a udržením zaměstnání, často jsou nuceni měnit místa svého bydliště a velmi dlouho jim trvá, než se těmto lidem podaří vytvořit si vlastní, příjemné a stabilní zázemí. Velmi alarmujícím faktem je, že jen velmi malá část dospívajících v dětských domovech prochází systematickou přípravou na samostatný život, ve které já osobně shledávám velký potenciál.

Na otázku jak ulehčit mladým dospělým vlastní životní start, nalézám tři možné alternativy. Primární by měla být, již několikrát zmiňovaná, systematická a intenzivní příprava na život mimo brány dětského domova, který je mnohdy plný nástrah a překážek, na které

nebyli mladí lidé absolutně připraveni. Další možností by mohl být jakýsi komplexní systém následné péče, který by mladým dospělým byl k dispozici při řešení nejrůznějších obtížných situací, se kterými si nejsou schopni úspěšně poradit vlastními silami. Jako třetí možnost se jeví větší podpora domů na půl cesty, rozšíření jejich kapacit a lepší dostupnost této sociální služby.

Všichni potřebujeme při svých začátcích podporu a pomocnou ruku, která nám ukáže lepší směr. Bohužel, tomuto se mladým lidem z dětských domovů často od své rodiny nedostává a proto je nutné, aby měli tito lidé možnost mít se na koho obrátit i v samostatném životě.

Rodina, jako základní stavební kámen celé společnosti, své potomky miluje i poté, co opustili vyhřáté hnízdo domova, celoživotně je podporuje, dodává jim sebevědomí a sílu odrazit se a pokračovat dál. Je nutné mít stále na mysli, že mladí lidé z dětských domovů jsou o toto ochuzeni. Není nikdy, kdo by jim ukazoval pozitivní pohled na život a poskytoval jim tolik potřebnou podporu.

Zdroje

Literatura

BRATINKA, Pavel, 1997. *Zpráva o situaci romské komunity v České republice a opatření vlády napomáhající její integraci v české společnosti*. Praha: Úřad vlády České republiky.

BROWNE, Kevin, 2009. *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*. London: The Save the Children Fund. 31s.

BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří, 1999. *Organizace náhradní rodinné péče*. In: MATĚJČEK, Zdeněk a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. 184s. ISBN 80-7178-304-8.

GOTTWALDOVÁ, Martina a kolektiv, 2006. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života. Metodická příručka*. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, o. p. s. 54s.

HAVRÁNKOVÁ, Olga, 2008. *Metody sociální práce I – případová práce. Studijní opora pro kombinované bakalářské studium*. Praha: Katedra sociální práce FF UK. 59s.

CHMELÍK, Jan a kolektiv, 2003. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál. 208s. ISBN 80-77178-739-6.

JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. 288s. ISBN 80-7178-535-0.

JANDOUREK, Jan, 2011. *Sociologie zločinu: proč lidé vraždí a jezdí načerno*. Praha: Portál. 176s. ISBN 978-80-262-0026-0.

KAJŇÁKOVÁ, Zuzana, 2009. *Integrace mládeže z dětského domova do společnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra

veřejné a sociální politiky. 76s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Munková Gabriela, CSc.

KELLER, Jan, 2006. *Úvod do sociologie*. Vyd. 5. Praha: Slon. 204s. ISBN 80-86429-39-3.

KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČKOVÁ, Jana, 2005. *Sociální práce s nezaměstnanými*. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2005. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 352s. ISBN 80-7367-002-X.

KOŤA, Jaroslav, 2004. *Socializace*. In: JEDLIČKA, Richard, KLÍMA, Petr, KOŤA, Jaroslav, NĚMEC, Jiří, PILAŘ, Jiří, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. 478s. ISBN 80-7312-038-0.

KRATOCHVÍL, Stanislav, 1970. *Psychoterapie. Směry, metody, výzkum*. Praha: Avicenum. 384s.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana, 1998. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing. 343s. ISBN 80-7169-195-X.

LIŠKOVÁ, Kamila, 2008. *Dům na půl cesty – cesta k samostatnému životu*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra veřejné a sociální politiky. 126s. Konzultant diplomové práce Ing. Čabanová Bohumila, Ph.D.

MALINOVÁ, Hana, 2005. *Sociální práce s ženami, které poskytují placené sexuální služby*. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2005. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 352s. ISBN 80-7367-002-X.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 223s. ISBN 80-04-25236-2.

- MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Cizí dítě v cizí rodině*. In: MATĚJČEK, Zdeněk a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. 184s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea, 1998. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. 336s. ISBN 80-7178-226-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1999. *Ústavní péče*. Vyd. 2. Praha: Slon. 159s. ISBN 80-85850-776-1.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003a. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 288s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003b. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3. Rozšířené a přepracované. Praha: Slon. 161s. ISBN 80-86429-19-9.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 332s. ISBN 80-247-1362-4.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. Praha: Academia. 590s. ISBN 80-200-0689-3.
- NĚMEC, Jiří, 2004. *Mladiství delikventi, trest odnětí svobody a resocializace*. In: JEDLIČKA, Richard, KLÍMA, Petr, KOŤA, Jaroslav, NĚMEC, Jiří, PILAŘ, Jiří, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. 478s. ISBN 80-7312-038-0.
- PILAŘ, Jiří, 2004. *Náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a ve školských zařízeních preventivně výchovné péče*. In: JEDLIČKA, Richard, KLÍMA, Petr, KOŤA, Jaroslav, NĚMEC, Jiří, PILAŘ, Jiří, 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. 478s. ISBN 80-7312-038-0.

SEJBAL, Jiří, 2007. *Reintegrace osob propuštěných z ústavních zařízení*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. 88s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Dvořáček Tomáš, Dis.

SCHWARZOVÁ, Gabriela, 2005. *Sociální práce s bezdomovci*. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol., 2005. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 352s. ISBN 80-7367-002-X.

VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Genetika pro náhradní rodinnou péči*. In: MATĚJČEK, Zdeněk a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. 184s. ISBN 80-7178-304-8.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. 356s. ISBN 80-246-0841-3.

Internetové a elektronické

BARTOSZ, Jakub, 2008. *Téměř polovina prostitutek prý prošla dětským domovem.* [Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/temer-polovina-prostitutek-pry-prosla-detskym-domovem-pj4-/domaci.aspx?c=A081217_204638_domaci_jba ze dne 24. 4. 2014]

BURČÍKOVÁ, Petra, KUTÁLKOVÁ, Petra, HŮLE, Daniel a kolektiv, 2008. *Cool ... je vědět víc. Ústavní výchova a rizika komerčního sexuálního zneužívání.* Praha: La Strada Česká republika, o. p. s. 6, 42, 4s. ISBN 978-80-254-1524-5. [Dostupné z <http://www.strada.cz/cz/ke-stazeni-a-odkazy/publikace-a-vystupy-la-strada-cr> ze dne 25. 4. 2014]

ČTK: *Vláda rozhodla o navýšení rodičovských příspěvků dětem v ústavech.* [Dostupné z <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vlada-rozhodla-o-navyseni-rodicovskych-prispevku-detem-v-ustavech/1016098> ze dne 13. 4. 2014]

HECZKOVÁ, Eduarda. *Bezdomovci a my.* [Dostupné z <http://www.getsemany.cz/node/292> ze dne 24. 4. 2014]

ODBOR SOCIÁLNÍ PÉČE MAGISTRÁTU MĚSTA BRNA. *Koncepce rozvoje sociální pomoci v městě Brně pro období 2001 -2004, Komunitní plán.* [Dostupné z <http://www.brno.cz/sprava-mesta/dokumenty-mesta/koncepcni-dokumenty/> ze dne 15. 4. 2014]

SIŘÍNEK, Jan. *PBSP – úvodní text, určený zájemcům o metodu.* [Dostupné z www.pbsp.cz/texty/txtsir1.htm ze dne 1. 4. 2014]

Statistická ročenka školství 2012/2013 – výkonové ukazatele. [Dostupné z <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp> ze dne 11. 3. 2014]

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV, 2011. *Zpráva ze systematických návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.* 173s. [Dostupné z <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy->

2013/system-pece-o-ohrozene-deti-je-stale-o-institucich-nikoli-o-rodine/ ze dne 6. 3. 2014]

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV, 2013a. *Zpráva ze systematických návštěv. Zdravotnická zařízení poskytující péči ohroženým dětem do 3 let věku. Kojenecké ústavy.* 74s. [Dostupné z <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/system-pece-o-ohrozene-deti-je-stale-o-institucich-nikoli-o-rodine/> ze dne 27. 2. 2014]

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV, 2013b. *Zpráva ze systematických návštěv. Diagnostické ústavy.* 40s. [Dostupné z <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/system-pece-o-ohrozene-deti-je-stale-o-institucich-nikoli-o-rodine/> ze dne 19. 3. 2014]

www.alkoholik.cz. *Dědičnost (genetika) a predispozice k alkoholismu.* [Dostupné z http://www.alkoholik.cz/zavislost/dedicnost/dedicnost_genetika_a_predispozice_k_alkoholismu.html ze dne 23. 4. 2014]

www.samovka.cz

Legislativní ustanovení

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Ze dne 9. Prosince 1999.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ze dne 5. února 2002.

Metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví č. 24039/2005 k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku. In: Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky, 2005. Částka 9. (právně nezávazný dokument, jen doporučující charakter)

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Ze dne 14. března 2006.

Vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Ze dne 15. listopadu 2006.

Zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Ze dne 6. listopadu 2011.

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. Ze dne 3. února 2012.